

3 KRONIKA²⁰²¹ 69

IZ ZGODOVINE ŠOŠTANJA

69
2021

KRONIKA

kronika.zzds.si/kronika

Iz zgodovine Šoštanja

Uredil Miha Preinfalk

IZDAJA ZVEZA ZGODOVINSKIH DRUŠTEV SLOVENIJE

<https://zzds.si>

Kronika 2021, letnik 69, številka 3 – Iz zgodovine Šoštanja

Odgovorni urednik/ Managing editor:

dr. Miha Preinfalk (Ljubljana)

Tehnična urednica/ Technical editor:

mag. Barbara Šterbenc Svetina (Ljubljana)

Uredniški odbor/ Editorial board:

mag. Sonja Anžič-Kemper (Pforzheim, Nemčija), dr. Aleš Gabrič (Ljubljana),
dr. Stane Granda (Ljubljana), dr. Eva Holz (Ljubljana), dr. Katarina Keber (Ljubljana),
dr. Miha Kosi (Ljubljana), dr. Harald Krahwinkler (Celovec), Irena Lačen Benedičič (Jesenice),
dr. Tomaž Lazar (Ljubljana), dr. Hrvoje Petrić (Zagreb), dr. Vlasta Stavbar (Maribor),
dr. Imre Szilágy (Budimpešta) in dr. Nadja Terčon (Piran)

Za znanstveno korektnost člankov odgovarjajo avtorji.

© Kronika

Redakcija te številke je bila zaključena:

25. oktobra 2021

Naslednja številka izide/ Next issue:

februar/ February 2022

Prevodi povzetkov/ Translations of Summaries:

Manca Gašperšič - angleščina (English)

Lektoriranje/ Language Editor:

Rok Janežič

UDK/ UDC:

Breda Pajsar

Uredništvo in uprava/ Address of the editorial board:

Zgodovinski inštitut Milka Kosa ZRC SAZU / Milko Kos Historical Institute at ZRC SAZU
Novi trg 2, SI-1000 Ljubljana

Letna naročnina/ Annual subscription:

za posameznike/ Individuals 25,00 EUR

za študente in upokojene/ Students and Pensioners 18,00 EUR

za ustanove/ Institutions 30,00 EUR

Cena te številke v prosti prodaji je/ Single issue 20,00 EUR

Izdajatelj/ Publisher:

Zveza zgodovinskih društev Slovenije

Aškerčeva cesta 2

SI-1000 Ljubljana

Transakcijski račun/ Bank Account:

Zveza zgodovinskih društev Slovenije 02010-0012083935

Sofinancirajo/ Financially supported by:

Javna agencija za raziskovalno dejavnost Republike Slovenije/ Slovenian Research Agency

ZRC SAZU, Zgodovinski inštitut Milka Kosa/ ZRC SAZU, Milko Kos Historical Institute

Izid te številke je finančno podprla tudi Občina Šoštanj

OBČINA ŠOŠTANJ

Računalniški prelom/ Typesetting:

Medit d.o.o.

Tisk/ Printed by:

Fotolito Dolenc d.o.o.

Naklada/ Print run:

500 izvodov/ copies

Revija Kronika je vključena v podatkovno bazo/ Kronika is indexed in:

Scopus; Historical Abstracts, ABC-CLIO; MLA International Bibliography; PubMed; ERIH Plus; Bibliography of the History of Art.

Na naslovni strani/ Front cover: Prapor trga Šoštanj iz leta 1791 / Banner of the market town of Šoštanj from 1791 (Universalmuseum Joanneum, inv. št. / Inv. Nr. 951)

Na zadnji strani/ Back cover: Neorenesančni okras na Kajuhovem domu (nekdanji hotel Avstrija) v Šoštanju / Neo-Renaissance decoration on the façade of the »Kajuhov dom« (former Hotel Austria) in Šoštanj (foto / Photo: Barbara Žabota)

ISSN 0023-4923 (tiskana izdaja)

ISSN 2670-6865 (spletna izdaja)

CIP - Kataložni zapis o publikaciji
Narodna in univerzitetna knjižnica, Ljubljana

94(497.4Šoštanj)(082)

IZ zgodovine Šoštanja / uredil Miha Preinfalk ; [prevodi povzetkov Manca Gašperšič - angleščina]. -
Ljubljana : Zveza zgodovinskih društev Slovenije, 2021. - (Kronika, ISSN 0023-4923 ; letn. 69, št. 3)

ISBN 978-961-6777-28-5
COBISS.SI-ID 82590467

KAZALO

Miha Preinfalk:	Šoštanj – na poti iskanja nekdanje veljave.....	407
	Šoštanj: On the path of retracing its former standing	409

Razprave

Tone Ravnikar:	Trg Šoštanj v srednjem veku	411
Boris Golec:	Šoštanj v stoletjih trške avtonomije.....	425
Boris Golec:	Trg Šoštanj po prvem ljudskem štetju leta 1754.....	473
Igor Sapač:	Gradova Žamberk in Forhtenek. Arhitekturnozgodovinski oris	493
Igor Sapač:	Grad in dvorca v Šoštanju. Arhitekturnozgodovinski oris	533
Miha Preinfalk:	Rodbina Del-Negro. Genealoška skica šoštanjskih graščakov	619
Rok Poles:	S praporom in partizano skozi luknjo pri vretenu. Prostorske in obredne značilnosti obhoda pomirja trga Šoštanj.....	639
Lilijana Urlep:	Kako je trg Šoštanj v obdobju jožefinskih cerkvenih reform skoraj dobil samostojno župnijo. Izsek iz cerkvenoupravne zgodovine trga Šoštanj	673
Aleksander Žižek:	Med hudodelci Deželjskega sodišča Šoštanj.....	687
Aleksandra Gačič:	Odšli so iz Šoštanja, a nikoli pozabili nanj – Josip, Mihael in Bogumil Vošnjak.....	703
Franc Rozman, Miha Šimac:	<i>Vse doseže, kar mu drago:</i> Johann baron Samonigg (1839–1915)	717
David Vidmar Čeru:	»Živel najmlajše mesto štajerskega zaledja!« Administrativni povzdig Šoštanja iz trga v mesto maja 1911	739
Miran Aplinc:	Šoštanj in Šaleška dolina v popisih prebivalstva od druge polovice 19. stoletja do druge svetovne vojne.....	757
Miha Šimac:	<i>Pozdravi iz Šoštanja:</i> od časopisnih notic do zaporniških aktov (1890–1918)	773
Špela Poles:	Poldrugi vagon kanditov in slaščic na mesec. O Rajšterjevi tovarni čokolade, bonbonov in slaščic v Šoštanju	785
Bogdana Marinac:	Dušan Mayer, kapitan dolge plovbe iz Šoštanja, in življenje pomorščakov v njegovem času	797
Klemen Kocjančič:	»Hitlerjansko gnezdo«: iz zgodovine Šoštanja med drugo svetovno vojno	823
Danilo Čebul:	Živeti v Šoštanju – mestu luči in visokih dimnikov	843
Bogdan Kolar:	Lokovičan Ivan Kešpret – fotograf in učitelj v Indiji	865

Milana Klemen, Urška Todosovska-Šmajdek:

Vila Mayer, vila Široko in dvorec Gutenbüchel
s parkom – konservatorski oris stavbne in
vrtnoarhitekturne dediščine875

Luka Bogovčič:

Ponovno odkrite lepote in skrivnosti Vile Mayer.
Konservatorsko-restavratorski posegi v Vili Mayer897

**Matija Zorn, Mateja Breg Valjavec,
Daniela Ribeiro:**

Preoblikovanje pokrajine zaradi pridobivanja
lignita – na primeru Šoštanja in okolice.....915

Gradivo

Domoznanska dejavnost Knjižnice Velenje
(*Andreja Ažber*)929

Po razstavah

Muzej usnjarstva na Slovenskem (MUS)
(*Miran Aplinc*)935

Vila Mayer (*Špela Poles*).....941

1.01 Izvirni znanstveni članek

UDK 711.4:392(497.4Šoštanj)(091)

Prejeto: 13. 5. 2021

Rok Polesuniv. dipl. inž. arhitekture, Berivka, d. o. o., Goriška cesta 13a, SI-3320 Velenje
E-pošta: rok@domino-inz.si

S praporom in partizano skozi luknjo pri vretenu

Prostorske in obredne značilnosti obhoda pomirja trga Šoštanj

IZVLEČEK

Po treh opisih (urbar 1575, župnijska kronika 1872, spomini 1905) so analizirani prostorski potek in obredne vsebine obhoda pomirja trga Šoštanj. Na obhod je vsakih sedem let 1. maja šla iz trga povorka tržanov in mladine z insignijami trga (prapor, partizana) in trškim predstojništvom (sodnik, sindik, svetniki) ob spremljavi bobnov in piščali. Šli so v »pravi« smeri (najprej iz trga proti zahodu do meje, ki so jo obkrožili v desno). Morda je bil obhod povezan s simbolno kolektivno preroditvijo tržanov (ki naj bi lezli skozi luknjo pri vretenu kovačije). Mejne kamne so obtrkali in obnovili črke na njih. Po obhodu so sprejeli mladino med tržane s trikratnim povzdigom na mejni kamen, zaključek je bil skupen obrok.

KLJUČNE BESEDE

Šoštanj, trg, pomirje, meja, obhod, Vošnjak, urbar

ABSTRACT

**THROUGH THE HOLE AT THE AXLE WITH A BANNER AND A PARTISAN.
SPATIAL AND RITUAL CHARACTERISTICS OF »BURGFRIED«
PROCESSIONS IN THE MARKET TOWN OF ŠOŠTANJ**

Drawing on three descriptions (the land register of 1575, the parish chronicle of 1872, and the memoirs of 1905), the article analyses the route and the ritual content of the procession along the Burgfried borders of the market town of Šoštanj. Starting from the market town, the procession was held every seven years on 1 May. It was performed by youth and market townsmen carrying the market town's insignias (the banner, the partisan) accompanied by the market town's representatives (the judge, the syndic, councillors) as well as drums and flutes. The participants headed in the "right" direction (from the market town westwards to the boundary, which they circled clockwise). The procession was perhaps associated with the symbolic collective rebirth of the market townsmen (given the tradition of crawling through the hole at the axle of the blacksmith's water wheel). The participants knocked against the boundary stones and renewed the letters inscribed in them. After the procession, the market townsmen admitted the youth into their midst by raising them three times on the boundary stone. The ceremony ended with a feast.

KEY WORDS

Šoštanj, market town, Burgfried, boundary, procession, Vošnjak, land register

— 355 —

Am Samstags 1848 war im Markte von
Loring, alle 7 Jäger von Linsgandts-
gänger zu befehlen. Der Markt wurde
verändert (Mann zum Militär) und
Jäger 3 Mann. - Eine Linsgandts-
gänger von Linsgandts-
gänger von Linsgandts-
in der.

Es zogen uns (Munklaiften und seine Affen) mit der Faser und Gullabund - unter Föllung und Lauchpflügen vom Munkla und bis zum Podhrastnik, - wo wir nach Munklaften wies, und was jetzt ist; von dort über'n Trale bis zum Potkner - der 2. Stein; von da über in Fjurner und Maroviki Kovac - und zwar bis zum Fjurner - Kozlukjo pri vrateni - gegen den Lep - von über

skoz luknjo pri vrateni

Lavrencij Vošnjak, del opisa obhoda trške meje. Kronika župnije sv. Mihaela pri Šoštanju, kopija v Muzeju Velenje.

Leta 1994 je Planinsko društvo Šoštanj uredilo »Trško pot okoli Šoštanja« in tako obudilo spomin na nekdanjo mejo šoštanjskega pomirja. Lahka, 12 km dolga pot traja 4 ure¹ in je odlično sidrišče (prostorska referenca) za premislek o dejanskem poteku nekdanje trške meje ter o obredju, ki je bilo povezano z njo.

Pri obhodu meje se srečujeta dve plasti informacij: prostorska in obredna (vzpostavitev in obnova meje sta bila sveta procesa,² v katerih so se ohranili nekateri prastari pravni elementi).³ Obhod meje oziroma mejo pomirja trga Šoštanj opisujejo trije viri: urbar 1575 obdeluje samo prostorsko informacijo, spomini dr. Josipa Vošnjaka samo obredno, zapis v župnijski kroniki pa obe plasti. Začnimo z najmlajšim opisom:

Prvi opis: Dr. Josip Vošnjak (1834–1911) v *Sporminih*, prvič objavljenih leta 1905, pravi: »Trg [Šoštanj] pa ni bil podložen graščini, ampak bil je tako zvan 'landesfürstlicher Markt' [deželnoknežji trg]¹⁴ s svojim

magistratom, svojim na tri leta izvoljenim 'Marktrichter-jem' [trškim sodnikom] in svojim sindikom, oziroma občinskim tajnikom.⁵ [...] K trgu spadajoči teritorij je bil z mejniki zaznamovan. Da se meja ohrani v živem spominu, je bil vsaka tri leta slovesen obhod z godbo na čelu. Za njo je stopal 'Marktrichter' s sindikom, svetovalci, odborniki, drugi tržani, ženstvo in otroci. Ko smo prišli do katerega mejnika, pograbili so možje nas dečke in vsakega po trikrat prav trdno postavili na mejnik, da bi ga dobro zapomnili. Tudi mene so tako brez usmiljenja pritiskavali na trde kamene, mejo pa bi jaz danes zastopjal iskal.⁶

Drugi opis: Opis obhoda meje, ki ga je Lovrenc Vošnjak zapisal v kroniki župnije sv. Mihaela pri

¹ <https://obhodnice.pzs.si/index.php?pid=62> (3. 4. 2021).

² Schneider, *Von Grenzen*, str. 6–13.

³ Bidermann, *Die Berainungs-Ritte*, str. 216 sl.

⁴ V listini, s katero je Šoštanj potrdil pravice avstrijski cesar Franc I. leta 1815, je Šoštanj sicer naveden kot municipalni (zasebni) trg (*Municipal Markt Schönstein*) (SI PAM 1, št.

1035). Gadolla navaja, da je bil »Šoštanj gospodstvu podložen municipalni trg, kjer so bili lastniki Šoštanja tudi trški gospodje« (StLA, HS 1385, Gadolla, Die Marktfleken, str. 41). Odgovori na vprašalnice G. Götha s strani magistrata municipalnega trga Šoštanj navajajo, da je bilo z uredbo 17. januarja 1752 odločeno, da trg stoji pod varstvom gospodstva Šoštanj (ISN ZRC SAZU, GT 413.6, Matevž Savjovič: *Odgovori na vprašalnice gospoda G. Götha [...] s strani magistrata municipalnega trga Šoštanj*, 1843).

5 Vošnjak, *Spomini*, str. 2.

⁶ Prav tam, str. 28.

Šoštanju,⁷ je objavil Franc Hribernik v zgodovinskem opisu mesta Šoštanj.⁸ Ker pa je Hribernik v povzetku izpustil nekaj zelo zanimivih ključnih elementov, je iz nemške kurentne ponovno transkribiran⁹ in iz nemščine preveden originalni zapis.

»Pred letom 1848 je bila v trgu navada, vsako sedmo leto obhoditi pomirje (Burgfriedt) – trško naborno mejo. Trg je moral namreč dati poldruga moža za vojsko ali v dveh letih tri moža. Ta obhod pomirja se je po izjavah starejših prebivalcev vršil na naslednji način.

Trški sodnik in njegova asistenca – z zastavo in he-lebardo – so šli med piskanjem flavt in bobnenjem bobnov iz trga do Podbrastnika, kjer je bil prvi mejnik, in je še vedno; od tam preko Sraleta do Poštajnerja – drugi kamen; od tam skozi kovačnico Marovškega Kovača – in to dobesedno skozi – skozi luknjo pri vretenu – proti Lepu – potem preko gozda pod Plešejem – tretji kamen; od tam proti Družmirju, ob Kovaču do Miklava – četrti kamen, nato nad talilnico (Schmelzer) ob hrastu (namesto kamna) preko Tamšetovega travnika – peti kamen; s pomočjo drogov (mittelst Schranken) preko Pake, nato navkreber do Klancjurja, Hliša, Ostrožnika, Verhovnika in Pušnika, ki se nahajajo na višini; na koncu Pevnikovega grabna (Penka) navzdol in ponovno do Podbrastnikovega kozolca, kjer je že stala pripravljena kuhana hrana, ki so jo vmes prinesli iz trga, skupaj s polovico startina vina, zastonj (in izven kozolca za druge) – kjer so nato vsi skupaj pojedli. Ob navedenem obhodu meje (Berainung) se je na vsak kamen potrkalo s kladivom in hkrati obnovilo vrezane črke G. M. S., kakršne se še vedno vidijo na kamnu pri Miklavu v Družmirju. –

⁷ Muzej Velenje, Vošnjak, *Liber memorabilium*, str. 355.

⁸ Hribernik, *Mesto Šoštanj*, str. 174.

⁹ Vor der Jahre 1848 war im Markte der Brauch, alle 7 Jahre den »Burgfriedt« – ihre Stellungsgrenze zu bereisen. Das Markt musste nemlich anderthalb Mann zum Militär stellen oder in zwei Jahren 3 Mann. – Diese Bereisung des Burgfriedts geschah nach Aussage älterer Bewohner auf folgende Art. / Es zogen der Marktrichter und seine Assistentz – mit der Fahne und Hellebarde – unter Flötenspiel [Flötenspiel?] und Trommelschlägen vom Markte aus bis zum Podbrastnik, – wo der erste Markstein war, und noch jetzt ist; von dort über'n Srale bis zum Poštajner – der 2. Stein; von da durch die Schmiede des Marovški Kovač – und zwas buchstäblich durch – skoz luknjo pri vrateni – gegen den Lép – dann über den Wald unter dem Plešej – der 3. Stein; von da gegen Družmirje, beim Kovač bis zum Miklau – der 4. Stein; – dann ober dem Schmelzer bei einer Eiche (statt Stein) über die Tamschetische Wiese – der 5. Stein; mittelst Schranken über die Pak, dann bergauf auf den Klancjur, Hliš, Ostrožnik, Verhovnik und Pušnik, welche auf der Anhöhe sich befinden; am Ende des Pevnik-Grabens hinab und wieder zur Podbrastnik-Harpfe, wo schon gekochtes Essen mittler weile aus dem Markte herbeigebracht – nebst 1 Halbstartin Wein – zum freien Gebrauche (und aussens der Harpfe für andere) – bereit stand – wo sodann gruppenweise gespeiset wurde. – Bei vorgenannter Berainung wurde auf jedem Stein mit einem Hammer geklopft, und gleichsam die eingebrachten Buchstaben G[emeiner]. M[arkt]. S[chönstein]. wie solche noch jetzt an dem Steine beim Miklau in Družmirje zu sehen sind, zu renoviren. – An dem Steine beim Podbrastnik etwa 4 Klafter von der Harpfe abwärts pflegte man an diesem Tage junge Leute zu Burgern zu erheben und zwar durch ein dreimaliges Aufstossen – Setzen und Erheben – an den Stein. – / Dieses geschah am Filippi-Tage, d[as]. i[st]. am 1. Mai.

Na kamnu pri Podbrastniku, kake 4 sežnje od kozolca navzdol, so na ta dan povzdigovali mlade ljudi (junge Leute) v tržane in sicer s tem, da so jih trikrat potisnili na kamen: jih posedli nanj in jih dvignili z njega.

To se je godilo na dan sv. Filipa, to je na 1. maj.«

Kaj se je v opisu spremenilo, česa Hribernik ne omenja? Namesto trobent imamo flavte oziroma piščali. Leta 1872, ko je zapis nastal, sta bila ohranjena vsaj še mejna kamna v Pohrasniku in pri Miklavu v Družmirju. Bogatejši smo za slikovita motiva, kako slavnostna povorka leze skozi luknjo pri vretenu kovačnice in na drogovi prečka potok. Izvemo, da je en mejnik nadomeščal hrast pri talilnici in da so med obhodom obnavljali črke na kamnih.

Pretresimo opis po posameznih informacijah:¹⁰

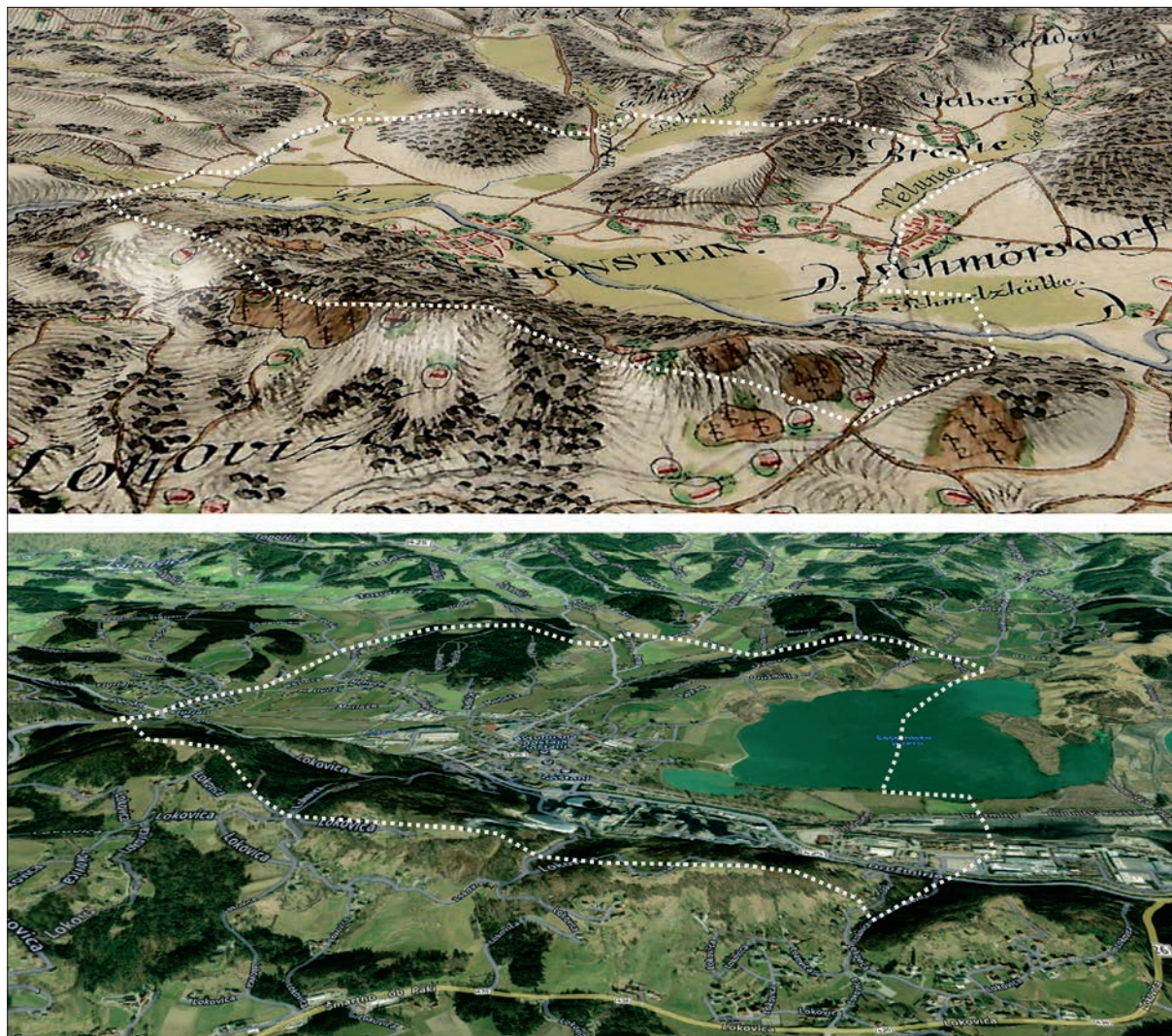
»Pred letom 1848 je bila v trgu navada ...« – Po letu 1848 so s spremembo upravnega sistema trge zamenjale občine: meja mikroupravne celice se je spremenila, trška meja kot poseben ris v prostoru je postala relikv in je (z)bledela, obhodi so prenehali, mejnih kamnov niso več obnavljali oziroma ohranjali; trške insignije (helebarda, prapor, pečatnika) in privilegijske listine so oddali v graške muzeje in arhive, že prej so s trga odstranili pranger; »roka pravice«, ki so jo izobežali ob trških dneh, se je izgubila.

»... vsako sedmo leto ...« – dr. Vošnjak pravi vsaka tri leta.

»... obhoditi pomirje ...« – Trško pomirje (sklenjeno območje z lastnim nižjim sodstvom in policijsko oblastjo)¹¹ je obsegalo trg in bližnji okoliš ter imelo poseben pravni status znotraj območja deželskega sodišča. Da bi zavarovali svoje pravice do ozemlja in lastnega sodstva ter s tem povezanih dohodkov¹² in ugodnosti, so kraji s sodno samoupravo organizirali občasne slovesne obhode po meji svojega območja: ker zemlja še ni bila izmerjena in ni bilo katastrskih načrtov, je bil tajni premik meja mogoč kadar koli, pravo stanje pa je bilo težko dokazati – da bi lahko poklicali priče, so na obhod pomirja odpeljali veli-

¹⁰ Pri lociranju mejnih točk so bili uporabljeni:

- jožefinski kataster: davčni popis (matrike parcel) s podatki o lastnikih, velikosti, donosnosti in imenu lahko s pomočjo podatkov o lastnikih oziroma hišnih številkah »pripnemo« na mape kasnejšega franciscejskega katastra. Čeprav naj bi bil jožefinski kataster sestavljen med letoma 1789 in 1790, je obravnavani dokument za katastrsko občino Družmirje datiran z letom 1820;
- jožefinski vojaški zemljevid: kartiranje, v sklopu katerega je nastala prva natančna topografska predstavitev naselja Šoštanj z okolico, je za osrednjo Avstrijo potekalo v letih 1784–1785 (https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/7/78/Josephinische_Landaufnahme_Belso_Ausztia.jpg (21. 4. 2021));
- franciscejski kataster: davčni popis, ki je za obravnavano območje nastal leta 1825 (mapni del v merilu 1 : 2880) oziroma 1826 (spisovni del);
- kasnejše katastrske mape z e-portala eZKN in karte iz e-registra kulturne dediščine;
- sodobno stanje z e-portala PISO.
- ¹¹ Kambič, Organizacija sodišč, str. 7.
- ¹² Prim. Vrhovc, *Zgodovina*, str. 13.

Pomirje Šoštanja na jožefinskem vojaškem zemljevidu (1784–85) in danes.

ko mladih¹³ in jim vbijali v glavo potek meje. Pot po meji je veljala za privilegirano – po njej so smeli iti ne glede na to, po čigavi zemlji so šli.

»... pomirje – trško naborno mejo. Trg je moral namreč dati poldruga moža za vojsko ali v dveh letih tri može.« – Šoštanjsko trško ozemlje je bilo v zadnji četrtini 18. stoletja del nabornega območja – nabornega gospodstva oziroma okrajne gosposke.¹⁴

»... Ta obhod pomirja se je po izjavah starejših prebivalcev vršil na naslednji način.« Vošnjak je pisal kroniko leta 1872, zadnji obhod je bil pred letom 1848, torej gre za spomine izpred četrto stoletja.

»Trški sodnik in njegova asistenca – z zastavo in hebelardo – ...«

Trški sodnik – o njegovi izvolitvi temeljni urbar (*Stockurbar*) iz leta 1575 pravi: »Ob volitvah sodnika morajo Šoštanjčani izbrati dva iz svoje srede in ju pred-

staviti najemniku [upravniku gospodstva] ali njegovega uradniku, ki enega od njiju imenuje za sodnika.«¹⁵ Po Hribniku je bilo iz volilnih aktov razvidno, da je na listo prišel tudi dotedanji sodnik. Volili so vsako leto¹⁶ pred novim letom, ko so volilni spis predložili šoštanjskemu graščaku z dobrimi željami vred. Izbrani trški sodnik se je moral zaobljubiti ali plačati deset cekinov kazni. Po zaobljubi je bil potrjen.

Asistenca trškega sodnika so bili, kot piše dr. Vošnjak, »sindik (občinski pisar oziroma vodja trške pisarne), svetovalci (trški svet)¹⁷ in odborniki (trški odbor), za njimi so se v sprevod razvrstili drugi tržani,

¹⁵ Orožen, *Das Dekanat Schallthal*, str. 437.

¹⁶ Po Vošnjak, *Spomini*, str. 2, je bil sodnik voljen na tri leta, kar je bila posledica terezijanskih upravnih reform.

¹⁷ Svet je omenjen na primer v potrditvenih listinah trških pravic iz let 1570 (SI PAM 1, št. 422), 1598 (SI PAM 1, št. 464), 1599 (SI PAM 1, št. 467), 1639 (SI PAM 1, št. 527), 1665 (SI PAM 1, št. 573), 1707 (SI PAM 1, št. 650) in 1783 (SI PAM 1, št. 902).

¹³ <https://de.wikipedia.org/wiki/Viktring> (22. 4. 2021).

¹⁴ Žontar, *Nastanek in razvoj*, str. 148.

ženstvo in otroci«. Premožnejši oziroma uglednejši tržani Šoštanja so se sredi 19. stoletja s svojo nošo – in gotovo tudi mestom v povorki – razlikovali od revnejših tržanov in kajzarjev. Šoštanjski vzorni učitelj Peter Musi šoštanjske veljake opiše kot »glavarji v dolgih suknjah«. ¹⁸ Za oblačila drugih velja brččas splošni opis velenjskega učitelja Mlinška za »šaleško narodno nošnjo okrog 1850«. ¹⁹

Zastava je bil trški prapor iz leta 1791, danes je na ogled v Joanneumu v Gradcu. ²⁰ Na rdeči osnovi je tanek venec lovorjevih listov s štirimi zlatimi aplikami, v vencu so trije beli kamni na zeleni trati, nad njimi pa črni imperialni orel z mečem in žezlom. »Lepi kamni« so »govoreči« del: schöne Steine = Schöenstein = Šoštanj. Kamni niso srčasti in rdeči kot v sedanjem občinskem grbu, ampak naravne oblike in barve. Tudi zelena podlaga pod njimi ni hrib kot v občinskem grbu, ampak ravnina – saj ni šlo za grb šoštanjskih grajskih gospodov, v katerem bi kamni kazali na lego starega gradu na hribu, ampak za trški grb – in trg leži na položnem vršaju ob reki. Habsburški orel poudarja distanco trga od lokalnega šoštanjskega gospostva, s katerim je bil trg neredko v sporih. Nad vencem je napis G. M. S. in spodaj 17 91. Na dveh straneh so zlate resice. ²¹

Helebarda je »partizana«, ki jo je trg Šoštanj leta 1857 prispeval za Umetnostno in zgodovinsko zbirko Zgodovinskega društva za Štajersko ²² in je še danes morda kje v Gradcu, če ni bila uničena med drugo svetovno vojno. Partizana ali šponton je posebna oblika helebarde: ima tri vrhove (je daljna sorodnica trizoba), pri čemer je srednja ost ravna sulica z dvo-reznim rezilom, stranska vrhova pa sta zavita kot ušesi. ²³ Sijoče spolirana rezila reprezentančnih partizan so bila včasih okrašena z grbi ter drugim vrezanim in pozlačenim okrasjem ter s pisanimi cofi oziroma opletmi.

Za razjasnitev, kakšen pomen je (lahko) imela partizana, je ilustrativen opis obhoda trške meje v Laškem, kjer je izpostavljen njen pomen pri simbolni obrambi trškega ozemlja nasproti gospostvu. ²⁴

Srečanja s predstavniki plemstva v Šoštanju ni bilo (ohranjenega?).

Vrnimo se k opisu obhoda šoštanjskega pomirja v župnijski kroniki leta 1872. Imamo urejeno reprezentančno povorko na osrednjem trškem prostoru: ob starem kamnitem prangerju je zbrano prebivalstvo trga s trškim sodnikom in sindikom, z mestnimi svetniki in odborniki, tj. predstavniki trške samouprave. Iz občinske hiše so prinesli obe insigniji – znamenji trga –, prapor in helebarda. Simbolično je formuliran personificirani »trg« sam. Lahko ga spustimo na pot, da pride iz središča na obod, na mejo. Obhod oboda se dejansko začne v središču območja.

»... so šli med piskanjem flavt in bobnenjem bobnov ...« – Ob glasbeni spremljavi, ki je lahko imela več pomenov: čim večji hrup je bil starodavno sredstvo za odganjanje zlih sil – pogosto so ob obhodu tudi streljali (zagotavljanje uspeha); bobnanje je spremljalo razglasjanje novic (opozorilo, da se nekaj dogaja); boben in flavta sta bila »vojaški« glasbili, trška meja pa je bila v zadnjem obdobju tudi naborna meja (vojaški boben).

»... so šli ... iz trga do Podhrastnika ...« – Danes se trška planinska pot uradno začne pri »domu ribičev« vzhodno od mesta. Avtentično se je obhod trškega pomirja začel s slavnostnim zborom udeležencev v samem trgu. Zakaj so šli iz trga ravno v Po(d)hras(t)nik? Lahko bi šli v katero koli smer, da bi prišli iz središča do meje. Pot od trga do Pohrasnika je pot od vzhoda proti zahodu. Je naravna smer navideznega potovanja Sonca po nebu ter je zato nekdaj veljala za

Sledili so jim štirje helebardirji, dva piskača in bobnar; nato sindik Jožef Peter Neupauer s partizano v roki, za njim trški praporčič in usnjarski mojster Johann Maxl s plapolajočo zastavo. Za njim se je razporedilo nekaj tržanov z ognjenim in hladnim orožjem pod vodstvom barvarskega mojstra Jakoba Hörmana. Zaključek so ustvarili preostali tržani in podložniki, delno opremljeni s španskimi cevmi, delno z motikami in krampi. Spreved se je vlekel med zvonečo glasbo mimo župnišča proti kraju Jagodiče na mejo trškega ozemlja in vzdolž meje do 'pod Švepom'. Tam so stali na ozemlju gospostva upravnik deželnega sodišča Jakob Skobl, njegov pisar in župan gospostva. Ko so jim tržani prišli nasproti, je poddržal sindik partizano nad trško mejo in rekel: 'Cesarsko kraljevi deželnoknežji trg Laško je imel že od nepredstavljivih let svoje privilegirano trško ozemlje do tega kraja (ad hunc locum) to stran reke Savinje ves čas v zakoniti, mirni in nemoteni posesti, radi bi pa slišali, kaj imajo gospod upravnik deželskega sodišča ugovarjati zoper to.' Odgovor upravnika se je glasil: 'Gospostvo Laško nima glede tega nič ugovarjati, upamo pa, da želi častiti Magistrat imeti dobre odnose z gospostvom.' Nato so tržani pričeli streljati, zastava je zaplapolala, zaigrala je godba in zapibale trobente. Od tam so šli gosposki po svojem in tržani po trškem območju dol ob Simonu na Tolstem, potem mimo Zorka na vzpetino, od tam dol v bližini Janiža, od tam na vzpetino Žikovec, nato prečno nad rudnikom navzdol in tam gor na Gradnik in Gaber, dalje desno skozi vinsko gorico ob Hermanovem vinogradu navzgor na Lahomščico, ob Marija Gradcu čez Savinjo, kjer je nekdaj stala hiša Kajtne, od tam na sv. Kristofa, nato na cesto proti Šmihelu, ki vodi na sv. Jedrt, od tu preko kamnoloma na Rečico, kjer so bile meje povsod označene. Od te zadnje mejne točke so šli tržani med godbo na trški prostor, kjer so izstrelili tri salve, in nato k mesarju Janezu Brezniku, kjer so použili večerjo« (Orožen, Das Dekanat Tüffer, str. 228).

¹⁸ Poles, Peter Musi, str. 8, 9.

¹⁹ »Ženska: modro krilo (kikla), ki je spodaj obšito s tremi trakovi; črn predpasnik, s širokimi trakovi, privezan na desni bočni strani (dolga petlja); bele nogavice in visoki suknjeni čevlji. Spodnja krila, v navadi po troje, so bela in zlikana, spodaj obšita s čipkami. Namesto srajce služijo t. i. rokavci, pod vratom zapeti, modrc pa je spredaj globoko izrezan. Jopce so žametaste, s trioglato ruto so odete rame, ki spredaj sega čez prsi in se zatakne za pas. Vezena naglavna ruta se zavezuje na poseben način, tako da petlji gledata kvišku. – Moški: nosi zelen žametast lajbič z okroglimi kovinskimi gumbi, ki je zadaj škatličast« (Hudales in Stropnik, *Mlinškovo berilo*, str. 31).

²⁰ Inventarna številka 951, 144 x 127 cm.

²¹ Poles, Od srčastega štita, str. 117–132.

²² *Mitteilungen des Historischen Vereines für Steiermark*, 8. Heft, 1858, str. 38, zap. št. 565 (Sammlungen des Vereines).

²³ <https://sl.wikipedia.org/wiki/Partizana> (18. 4. 2021).

²⁴ »Obhod (Bereitung) trškega pomirja (Burgfried): 26. aprila 1769 so se ob 7. uri zjutraj osem do dvanajstletni dečki, vsak opremljen s paličico, razvrstili pred rotovžem. Začeli so kolono.

»dobro« in »pravilno« smer: »... pozitivno, ki prinaša srečo, izobilje in plodnost, medtem ko je gibanje v nasprotni smeri od navideznega gibanja Sonca razumljeno kot negativno, nesrečno, takšno, ki prinaša smrt, nesrečo in škodo«. ²⁵ Zarotitvena magija in obrazci za zagotavljanje uspeha, ki so danes pozabljeni, so bili nekoč samoumeven del bivanja.

»... do Podbrastnika, kjer je bil prvi mejnik, in je še vedno ...« – Na mapi franciscejskega katastra piše »Podhrastnig«, na današnji državni topografski karti »Pohrasnik«. ²⁶ Kmetija je najbrž stala pod hrasti. Lokaciji stare hiše in gospodarskih poslopij sta ohranjeni, znane so tudi fotografije kozolca (ali njegovega naslednika), kjer so pohodniki na koncu skupaj jedli in pili. Kozolec so odstranili po letu 1975 ob gradnji sedanjega zgoščenega naselja enodružinskih hiš. Pot ostaja v ravnini, saj je bil tudi trški mejni kamen »kake 4 sežnje [klaftre, približno 7,5 m] od kozolca« (pod kozolcem) ²⁷ – bržčas nekje na območju sedanje zidane kapele ob cesti, ki je že narisana na identifikacijski skici iz leta 1875. ²⁸ Pohrasnik je prva točka na obodu pomirja, na trški meji.

»... od tam preko Sraleta ...« – Srale je današnji Hliš. Kroženje po obodu trškega ozemlja se usmeri na desno. Lahko bi šli tudi na levo. Gibanje v desno, »v katerem ima človek desno roko ob objektu ali mestu, ki ga obkroža«, ²⁹ je dobra in prava smer, leva je veljala za napačno, »krivo«. V desno so hodili ob obhodi večine pomirij krajev, Laškega, Celja, Ljubljane, Ptuja, Gradca in Dunaja. Današnja trška pot začne že v krožišču južno od domačije Hliš zavijati proti Vili Široko in jo ubere po bližnjici čez Gorice na izhodišče pri domu ribičev. Trška meja je šla precej severneje:

»... preko Sraleta do Poštajnerja – drugi kamen ...« – Preko območja Široko. Pri Poštajnerju je ohranjena stara dispozicija stanovanjske hiše in gospodarskih poslopij, nekoč je bilo med njimi obširno dvorišče.

»... od tam skozi kovačnico Marovškega Kovača ...« – Kje je bila ta kovačnica? Domače ime »Marovski Kovač« ni zapisano v katastru. V župnijski kroniki je v Ravnah navedena kovačnica (*Hammerschmidt*), ³⁰ v seznamu domačih imen kmetij v župniji sv. Mihaela pri Šoštanju pa je podatek, da se je »Marovski Kovač« po domače reklo hiši Ravne s hišno številko 2. ³¹ Po franciscejskem katastru je bil na tem naslovu leta 1825 gospodar kmet Lovrenc Štahel (Stachel), lastnik treh manjših stavb na parcelnih številkah 186,

187 in 188. Vse stavbe so stale ob vodi – ne ob potoku Bečovnica, ampak ob umetno izkopanem kanalu, vstric potoka speljani ožji mlinščici, zarisani na mapi franciscejskega katastra. Z mlinščico so lahko uravnavali dotok vode na kolesa mlinov in kovačij – očitno je bila ena od teh stavb kovačnica. Torej je kovačnica Marovškega Kovača okvirno locirana med današnjima hišama Ravne št. 7 in 8, približno 300 m jugozahodno od dvorca Marof (poimenovanega tudi Gutenbüchel oziroma Galhof). ³² Tu je trška meja dosegla najsevernejšo točko.

»... skozi kovačnico Marovškega Kovača – in to dobesedno skozi – skozi luknjo pri vretenu ...«. – Potek meje se je tu zdel sicer v nemščini pišočemu kronistu tako izreden, da je izjemoma celo zapisal v slovenščini: »... skoz luknjo pri vrateni«.

V bližini je šla meja – sicer meja šoštanskega deželskega sodišča leta 1524 – še preko dveh stavb, ki sta stali na meji: preko cerkve sv. Antona v Skornem in cerkve sv. Vida ³³ na Slemenu oziroma v Rastoku (v Šentvidu nad Zavodnjami) – tu že ime kraja (sleme oziroma raztok je mesto, kjer vode tečejo na dve strani) kaže, da gre za prastaro naravno ločnico med razvodnjama Save in Drave, ki je bila hkrati meja med deželama Štajersko in Koroško, med deželskima sodiščema Šoštanj in Črna oziroma Pliberk, med župnijama Šmihel pri Šoštanju in Črna ter katastrskima občinama Šentvid in Javorje. Leta 1524 je pol šentviške cerkve spadalo pod Pliberk: ³⁴ zahodni del ladje z oltarjem sv. Ane je ležal na koroški strani, zato je imel javorski duhovnik pravico tu maševati na Anino nedeljo. Ob katastrskih izmerah leta 1842 so mejo premaknili za 5–6 sežnjev od cerkve, da je poslej v celoti stala na Štajerskem, javorski duhovnik pa je izgubil pravico maševati v njej. ³⁵ Elementi, ki nepremično stojijo na meji, pripadajo obema stranema. ³⁶

Poznani so podobni primeri, da je šla meja skozi hišo (bivališče): »med sobo in kamro«, »med mizo in pečjo«, »po sredini peči«. Povorka na obhodu pomirja Šentvida ob Glini na Koroškem je – da se ohrani pravičnost – razbila okno hiše, ki je stala na meji, in šla skozi eno okno v hišo in skozi drugo ven, ³⁷ drugje pa so vsakič dvignili dečka k oknu gostilne, skozi katero je šla meja; ³⁸ na Ptuju je šla meja skozi kuhinjsko okno gradu Turnišče. ³⁹

Kakor koli smo lahko že skeptični do tega – glede na izrecno dikcijo zapisa v kroniki (*Es zogen der*

²⁵ Mencej, *Sem vso noč lupal*, str. 112.

²⁶ <https://www.geoprostor.net/piso/ewmap.asp?obcina=SOSTANJ> (8. 5. 2021).

²⁷ Stavbna parcela kozolca: št. 1 v k. o. Florjan po franciscejskem katastru (SI AS 177/C/F/C63/s/PT, Seznam stavbnih parcel v občini sv. Florjan).

²⁸ Poles, O Po(d)hras(t)nikovem kozolcu, str. 6, 7.

²⁹ Mencej, *Sem vso noč lupal*, str. 119.

³⁰ Muzej Velenje, Vošnak, *Liber memorabilium*, str. 131.

³¹ Muzej Velenje, Vošnak, *Liber memorabilium*, str. 242. Lastnik je bil takrat Math. Miklavžina.

³² Napis na prvi vojaški karti (<https://maps.arcanum.com/en/map/firstsurvey-inner-austria/?bbox=1675007.5332335494%2C5843045.731794955%2C1677280.3404964665%2C5843914.008663133&map-list=1&layers=138> (12. 9. 2021)).

³³ Stojeca na meji – »auf dem Pimark« (Erben, *Deutsche Grenzaltertümer*, str. 52).

³⁴ Orožen, *Das Dekanat Schallthal*, str. 430.

³⁵ Poles et al., *Sakralna dediščina*, str. 486.

³⁶ Schneider, *Von Grenzen*, str. 6–13.

³⁷ Erben, *Deutsche Grenzaltertümer*, str. 24, 64.

³⁸ Reichert, *Zur Geschichte*, str. 52.

³⁹ Raisp, *Pettau*, str. 181.

Marktrichter und seine Assistentz ... durch die Schmiede des Marovški Kovač – und zwar buchstäblich durch – skoz luknjo pri vrateni –, skoz luknjo pri vretenu marovške kovačnice ni šla samo meja pomirja, ampak tudi slavnostna povorka na obhodu. To odpre kopico vprašanj: Kako je povorka lezla skoz luknjo pri vretenu? Je lezla skoz luknjo v kovačnico ali iz nje? Po franciscejski mapi je kovačnica na desnem (zahodnem) bregu mlinščice, po prvi vojaški karti je stavba na desnem (zahodnem) bregu potoka – v obeh primerih bi lezli ven, ker so šli od zahoda proti vzhodu. Vstopili bi skoz vrata in zlezli ven – tako rekoč v vodo – na vzhodni strani.

Kaj je mogoče povedati o luknji pri vretenu? Vreteno je masivna lesena os; zunanje kolo, ki ga je gnala voda, je povezovala z notranjimi mehanizmi, ki so lahko dvigali kovaška kladiva, poganjali mehove za razpihovanje ognja ter vrteli brusne in polirne kamne. Opis govori o luknji, ne o vratih. Je bila luknja, kjer je šla os skoz steno, tako velika, da se je skoznjo lahko stisnil človek, ali je bila ob njej še ena luknja?

In zakaj se je moral ves trg stlačiti oziroma splaziti skoz takšno mišjo luknjo iz kovačnice? Zakaj niso šli samo mimo, kot so šli mimo vseh prejšnjih in kasnejših domačij in mlinov, s katerimi je bila definirana trška meja?

Se je pravnozgodovinski osnovi (da je kovačnica stala na meji kot njeno vidno obeležje) morda pridružila magična komponenta, podobna tisti pri bolj poznanem »babjem mlinu« s panjskih končnic, kjer fantastična priprava pomladí stare ženske? Smo naleteli na dramatsko obliko starodavnega motiva o pomlajenju, kjer se človek pomladí z ognjem in vodo,⁴⁰ kjer v kovačnici na novo prekujejo ne le enega človeka, ampak ves trg? Prehod skoz kovačnico je morda pomenil prehod iz starega v novo življenje (»(pre)porod«) – in je bilo zato treba magični prostor kovačnice zapustiti skoz tako nenavaden, tesen prehod – se zriniti drug za drugim skoz luknjo pri vretenu, podobno kot se zrinejo živa bitja na plan iz materinega telesa. Simbolično novo rojstvo ob vretenu bi se lahko vezalo na davne predstave o vretenu, ki vrti vesolje, ob njem pa prehajajo duše med tem in drugimi svetovi.⁴¹ Likovnemu motivu »babje peči – kovačnice« umetnostna zgodovina sledi v 16. stoletje, srednjeveške korenine pa ima v pasijonskih prizorih ter pustnih burkah in igrah. V igri »Kovačnica ljubezni« Portugalca Gila Vicenta iz leta 1525 na primer Kupid ponudi, da lahko prekuje ves portugalski narod, tudi staro pravico.⁴²

Morda se je v kovačnici Marovškega kovača trg magično – simbolno – očistil v ognju in vodi, prekoval in povezal v novo celoto, v katero so nerazdružljivo vkovali tudi novi rod, ki je prvič spremljal povor-

Mozirje Šoštanj meja deželskega sodišča

Koroška Štajerska deželna meja

Primer poteka meje preko stavbe – skoz cerkvi sv. Antona v Skornem pri Šoštanju in sv. Vida v Šentvidu nad Zavodnjami (pri Šoštanju). Osnova: mapa franciscejskega katastra, e-baza mapire.

ko. Prekalila se je tudi »pravica«, ki jo je predstavljal trški sodnik. Izredni, kolektivni obred prerčenja, v katerem tržani niso bili samo opazovalci igrane predstave, ampak aktivni udeleženci, bi se lahko naslanjal na prastare pomladanske obrede, povezane z vrnitvijo vegetacije (življenja) po času zime (smrti).⁴³ Trg se je na najbolj izpostavljeni, skrajno severni točki svoje meje (morda) simbolno na novo rodil in pomlajen nadaljeval svojo pot:

»... proti Lepu ...« – Lep je na mapi franciscejskega katastra označen kot *Lippa*, narisane so samo tri manjše lesene stavbe. Spet ime po drevesu, kot pri Podhrastniku. Bržčas gre vsaj pri nekaterih mejnih točkah za stare poselitvene lokacije oziroma posebne, markantne točke v prostoru.

Proti Lepu torej, »... potem preko gozda ...«, tj. preko Goric.

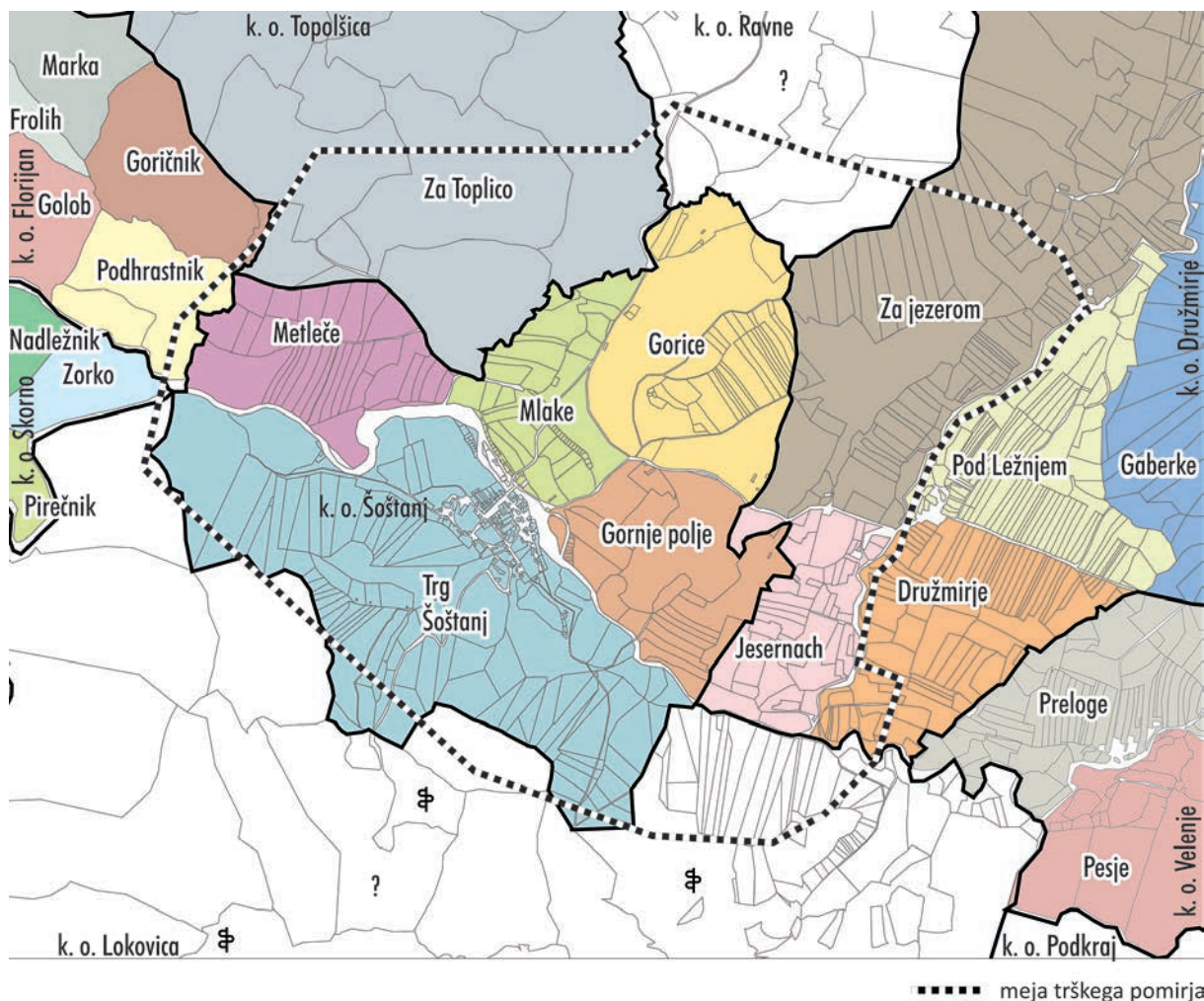
»... pod Plešjem – tretji kamen« – Iz nekdanje katastrske občine Ravne smo prestopili v katastrsko občino Družmirje. Današnji relief je tod zaradi premogarstva povsem preoblikovan: historična kulturna krajina je porušena zaradi odstranitve celotnega sloja geološke matrice (plast premoga) ter posledičnega ugrezjanja površja v razponu do 80 in več metrov, porušena je zaradi ojezeritve in umetnega premikanja ogromnih zemeljskih mas (del hriba Ležen) za gradnjo nasipa med jezери. Reliktno krajino na tem območju ohranjajo zgodovinski viri, predvsem jo-

⁴⁰ Kuret, Babji mlin, str. 171.

⁴¹ Mencej, *Sem vsa noč lula*, str. 32.

⁴² Kuret, Babji mlin, str. 179, 186, 188.

⁴³ Prav tam, str. 199 sl.

Pomirje trga Šoštanj in ledine. Na preris mape franciscejskega katastra so položeni podatki jožefinskega katastra (R. Poles, 2021).

žefinski in franciscejski kataster. Oba širše območje (ledino oziroma rido) imenujeta »Za jezerom« (Ša Jeseram), tukajšnji gozd na slemenu Goric jožefinski kataster imenuje Dobrova, sledijo Brezje in Gaberke – tri poimenovanja po drevju.

Nazaj k Plešju: po seznamu stavbnih parcel za katastrsko občino (k. o.) Družmirje je imel kmet Tomaž Plešej (*Pleschey Thomas*) iz Brezja (*Bresie*) v lasti stavbni parceli s številka 54 (bivalna in gospodarska stavba z dvoriščem) in 55 (gospodarska stavba). Hiši sta sestavljali južni del zaselka Brezje.

Pod Brezjem torej, »od tam proti Družmirju ...« – ob hudournem potoku Velunja, ki je rad spremi-njal strugo, s plavjem in prodom zasipal njive in tvoril močvirne loke, na kar kažejo tukajšnja ledinska imena: Pri, na, v loki oziroma lokah, Kamenčak, Na jelšah.⁴⁴ Celotno družmirsko območje zahodno od

Velunje je bilo imenovano Za jezerom. Smer, iz kate-re je bil prostor tako poimenovan (z vzhoda preko Velunje), kaže na lokacijo primarne poselitve: to je bil vzhodni breg Velunje, na katerem sta jedro Druž-mirja in arheološko najdišče Falkov kloster s sledmi antične, srednje- in novoveške naselitve.⁴⁵ Pri pogle-du s tega brega so bile Gorice za Velunjo, za jezerom.

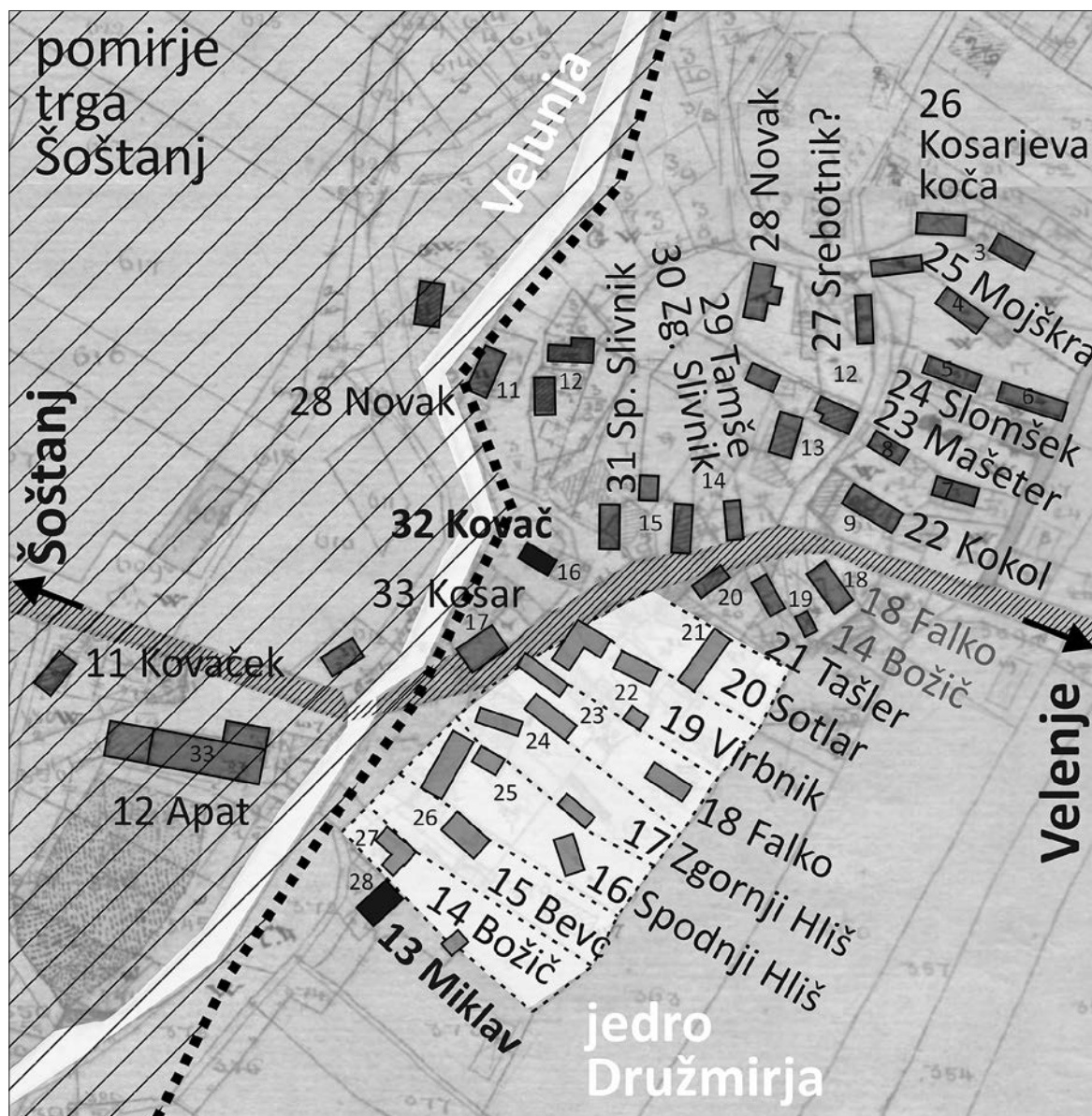
»... ob Kovaču ...« – V seznamu lastnikov zemljišč v Družmirju ni priimka Kovač, domače ime se ni ohranilo do propada vasi.⁴⁶ Župnijska kronika nava-ja: Kovač: Jozef Mihelec, Družmirje h. št. 32. To je na severnem delu vaškega jedra.

»... do Miklava – četrti kamen ...« – Tudi Miklav je bilo domače ime in ga niso zapisali v družmirski

308–317, 335, 336), Na jelšah (*na Jeuschach*, parc. št. 344) (SI AS 1110, Grundertrags-Matrikel der Steuer-Gemeinde Schmersdorf).

⁴⁵ Register kulturne dediščine RKD, EŠD: 19658 (<https://gisportal.gov.si/portal/apps/webappviewer/index.html?id=df5b0c8a300145fda417eda6b0c2b52b> (12. 9. 2021)).

⁴⁶ Prim. Kljajič, »Družmirje«.

Jedro vasi Družmirje z okvirnim potekom meje šoštanjskega pomirja. Najstarejše omembe lastnikov kmetij (Bevc, Virbnik, Kozar oziroma Satler) so zgoščene v delu vasi južno od ceste, ki ima izrazito vzporedno parcelacijo in je bržčas prvotno poselitveno jedro v obliki enostranske obcestne vasi. Gručasti sklop domačij severno od ceste, kjer najdemo lastnike brez zemlje (Mojškra) in kočarje (Kosarjeva koča), je najbrž mlajši. Enako delitev naselja nakazuje umeščanje parcel v ledine v jožefinskem katastru: domačije južno od ceste so v ledini Družmirje, severno od ceste pa v ledini »Pod Ležnjem« (R. Poles, 2021).

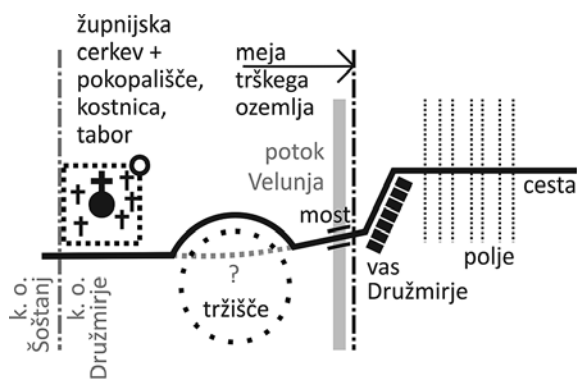
kataster, so ga pa v lokoviškega, kjer so imeli Miklavi tudi zemljo: *Pletterschek Franz v[ul]go Miklau*, Družmirje 13. Kronika: Miklau: Kasp. Pletershek, Družmirje h. št. 13. Anton Seher je pri opisu porušeni domačiji v Družmirju zapisal: »*Maks Kladnik, po domače Miklav, Družmirje 25.*«⁴⁷ Torej imamo tudi Miklava – na južnem delu vasi.

Obe domačiji – Kovač in Miklav – sta stali domala tik ob vzhodnem bregu Velunje. Ko potegnemo

črto Kovač–Miklav, se pokaže nekaj nepričakovane-ga: jedro vasi Družmirje ostane zunaj trške meje. Vas, ki je bila kot izhodiščno naselje neločljivo povezana z gradom, je torej ostala zunaj trškega ozemlja.

Trška meja je bila s kirurško natančnostjo potegnjena po ozkem pasu med potokom Velunja in jedrom vasi Družmirje. Trška meja je ob Družmirju zarezala skozi sredino starejše celote, ki jo je sestavljalo prostorsko zaporedje elementov, linearno vezanih na staro cesto Velenje–Črna. Od zahoda proti vzhodu so bili nanizani: pravilno členjena najboljša polja na

⁴⁷ Seher, *Zgodovina*, str. 288.

Prostorski elementi na območju Družmirja
(R. Poles, 2021).

obeh straneh poti – vas Družmirje ob eni strani ceste – most preko Velunje – tržišče – pokopališče s cerkvijo in kostnico (kasnejši protiturški tabor).

Ta sklop je kot celota deloval pred nastankom trga Šoštanj. Družmirje je imelo sicer značaj vasi, a je tu gotovo potekalo tudi trgovanje, vključno s sejmi,⁴⁸ vsaj ob ključnih cerkvenih praznikih. Na nekdanjo funkcijo trgovanja kaže krožno območje premera približno 200 m, za katero se je v jožefinskem katastru ohranilo ledinsko ime »Na Terschisch« = Na teržiš = Na tržišču – ob cesti zahodno od mostu čez Velunjo.⁴⁹ Območje je pozneje očitno izgubilo primarni namen in je bilo razparcelirano: polovico ga je dobila hiša št. 10, ki je tu stala ob cesti in je bila leta 1825 v lasti Matevža Srebreta; ker ni imel svoje zemlje v sklopu starega polja vzhodno od vasi, je bila to kmetija, ki je gotovo nastala pozneje kot vaško jedro. Del preostalega Tržišča je imel v lasti Gregor Tamše (h. št. 29), del Anton Piska (h. št. 7), del pa je bil v lasti šole. Nekdanje tržišče nedaleč od šmihelske cerkve je bilo torej odpravljen ter preplasteno z novo lastniško strukturo in namembnostjo. Proces priča o nastanku novega trga Šoštanj, kamor so iz Družmirja prenesli tako težišče trgovanja kot cerkvena praznovanja: po urbarju iz leta 1575 pri župnijski cerkvi sv. Mihaela niso praznovali nič, pri trški cerkvi sv. Mohorja pa so bili prazniki na veliko noč, binkošti, sv. Marjeto, sv. Ahaca in sv. Mihaela, na nedeljo pred sv. Martinom pa je bilo proščenje; skupaj šest dogodkov, od katerih je večina sovpadala s sejmskimi dnevi.⁵⁰

Družmirsko pokopališče je imelo značilno lego na osončeni vzpetini; svet živih (jedro Družmirja) je od pokopališča ločila oziroma varovala voda – potok. Ko so risali meje katastrskih občin, so mejo med Šoštanjem in Družmirjem potegnili tik ob pokopališki parceli; prostor prehoda med kraji je bil tudi prostor prehoda med tostranstvom in onostranstvom.

Meja šoštanskega trškega pomirja je torej vas Družmirje obšla tik ob Velunji in se spuščala dalje proti jugu:

»... nato nad talilnico (*Schmelzer*) ...« – Talilnica (*Schmelzhütte*) je na jožefinskem vojaškem zemljevidu zabeležena južno od Družmirja, severno od Pake. Jožefinski kataster navaja »*Schmelz und Rosthütten*« = talilne in pražilne lope Simona Obermüllerja, ki so stale na parceli v njegovi lasti (parc. št. 112), pa tudi na gmajni (parc. št. 110).⁵¹ Meja gre torej nad temi protoindustrijskimi objekti in ...

»... ob hrastu (*namesto kamna*) ...« – Franciscejski kataster na tem mestu kaže otok gozda med obdelano zemljo, njive in travnike ob njem jožefinski kataster imenuje »*Na popalki*« – na območju popalnega, tj. požganega gozda. V bližini še danes raste gruča hrastov.

»... preko Tamšetovega travnika – peti kamen ...« – Nad talilnicami so torej zavili z utrjene poti ob Velunji in jo ubrali vzhodno, pod gozdičem, in potem navzdol, čez travnik proti Paki. Nekje tam je danes glavni most preko Pake k premogovniku.

»... s pomočjo drogov (*mittelt Schranken*) preko Pake ...« – Pake niso niti prebredli niti niso šli čez bližnji most, po katerem so Družmirčani hodili v Lokovico, v svoje gozdove in vinograde, ampak so jo prečkali s pomočjo drogov: najbrž se na drogovi niso zavihteli čez vodo – kot pri skoku s palico, ampak so jih preko Pake položili in šli preko njih. Paka je kartografom tukaj še veljala za potok, šele ko se je nekaj sto metrov zahodneje vanjo izlila Velunja, je uradno postala reka. Na katastru in drugi vojaški karti vidimo podolžen otok sredi struge – to bi lahko bilo kar pravo mesto za prečkanje.

»... nato navkreber do Klancjurja ...« – Vzpenjamo se po poti v Lokovico, kjer je bilo še sklenjeno območje zemlje (predvsem gozdov) v lasti Družmirčanov. Planinska pot tu po polžje leze v hudo strmino, iz sence gozdnega pobočja na prisojno stran lokoviških hribov. Klancjur je bil nekdanj gruča lesenih viničarskih hišk, na stari katastrski mapi so pod njimi vijolično pobarvane zaplate nekdanjih vinogradov.

Smó mimo Klancjurja, gremo v smeri »... Hliša, Ostrožnika, Vrbovnika in Pušnika ...« – To je vse stara vinogradniška Reber, kot priča katastrska mapa; pobočje je bilo pokrito z vinogradi, nad njimi so bile pod slemenom viničarije, povezane s potjo. Prva avstrijska vojaška karta kaže tod dosti več smiselnih poti kot franciscejski kataster.

»... na koncu Pevnikovega grabna [Penka] navzdol ...« – Planinska trška pot vmes zavije še na stari grad Šoštanj (Pusti grad), ki pa je bil znotraj trškega pomirja in trška meja ni šla k njemu.

⁴⁸ Analogno: Kos, Ustanovitev Novega mesta, str. 82.

⁴⁹ Jožefinski kataster Družmirje, parcele št. 22–32 (SI AS 1110, Grundertrags-Matrikel der Steuer-Gemeinde Schmersdorf, str. 4).

⁵⁰ Orožen, *Das Dekanat Schallthal*, str. 382, 384.

⁵¹ SI AS 1110, Okrajna gosposka Šoštanj: Družmirje. Grundertrags-Matrikel der Steuer-Gemeinde Schmersdorf, Kreis Cilli, Steuer-Bezirk Schönstein, str. 12. Simon Obermüller je naveden kot predstavnik skupnosti Družmirje (*Gemain Vorstüber*) in je bil med dvema družmirskima posestnikoma ter šestimi odborniki edini pismen (prav tam, str. 99).

»... in ponovno do Podbrastnikovega kozolca ...« – Naokoli smo, pot je sklenjena, trška meja je zaprta in obnovljena, glavni del krožnega obrednega obhoda (cirkumambulacije) je opravljen. Trg je spet zaščiten s simbolnim – magičnim risom, meja skupnosti je utrjena, lastništvo prostora je demonstrativno potrjeno.⁵² Čas je za sprostitev: v kozolcu ...

»... je že stala pripravljena kuhana hrana, ki so jo vmes prinesli iz trga, skupaj s polovico startina vina, zastonj (in izven kozolca za druge) – kjer so nato vsi skupaj pojedli.« – Skupna pojedina je še eden od načinov povezovanja skupnosti. Startin ali štrtin je meril slabih 440 litrov, prinesli so ga polovico, torej 220 litrov.

»Ob navedenem obhodu meje (Berainung) se je na vsak kamen potrkalo s kladivom ...« – Trkanje je lahko imelo pragmatičen namen – preveriti, ali so mejniki še trdni, a to bi lahko storil občinski uradnik kadar koli brez vse ceremonije. Bržčas so s trkanjem simbolno prebudili mejnik.⁵³

»... in hkrati obnovilo vrezane črke G. M. S. [Gemeiner⁵⁴ Markt Schönstein = Trg Šoštanj], kakršne se še vedno vidijo na kamnu pri Miklavu v Družmirju.« – Enake črke so bile tudi na trškem praporu. Mejo so z obhodom obnovili tako v zavesti ljudi kot v fizičnem prostoru – na mejnikih.

»Na kamnu pri Podbrastniku, kake 4 sežnje [4 klatre, približno 7,5 m] od kozolca navzdol, so na ta dan povzdigovali mlade ljudi (junge Leute) v tržane in sicer s tem, da so jih trikrat potisnili na kamen: jih posedli nanj in jih dvignili z njega.« – Obred sprejema mladine med tržane na trškem mejniku opozori, da je pri obhodu trške meje šlo pravzaprav za dva hkratna, prežemajoča se obreda: prvi je bil vezan na simbolno obnovo trške meje in drugi na iniciacijo novih tržanov. Srečamo se z drugim simbolnim številom: tri. Prvo simbolno število je sedem: vsakih sedem let so sprejemali med tržane, in sicer tako, da so otroke po trikrat posedli na kamen. 7, 3. Hribernik prevaja »junge Leute« z »mladeniči«, Vošnjak govori o »nas dečkih«.

»To se je godilo na dan sv. Filipa, to je na 1. maj.« – Obhod meje je bil pomladanski obred.

Domala povsod so hodili zunaj katastrske občine Šoštanj, torej po sosednjih katastrskih občinah Lokovica, Skorno, Topolšica, Ravne in Družmirje. In ta meja ponekod sploh ni šla po »pravih« poteh, temveč skozi gozd in poprek čez travnik; čez reko, kjer sploh ni bilo mostu. Vošnjak le pri opisu severovzhodnega, dolinskega oziroma gričevnatega dela poti našteva mejne kamne – najbrž je bil potek trške

meje na jugozahodu, tj. po slemenu strmih lokoviških hribov, tako jasen, da kamni niso bili potrebni in je potemtakem veljalo: ko si preko slemena, si v trgu Šoštanj. Hribernik ugotavlja: »Trško ozemlje je bilo večje kot ozemlje občine iz druge polovice 18. stoletja (181 ha), tudi večje kot ozemlje katastrske občine (282 ha).«⁵⁵ Od mejnih točk pomirja naj bi bila le Pušnikova domačija v katastrski občini Šoštanj, vse ostale pa zunaj nje.

Tretji, najstarejši opis trške meje v urbarju iz leta 1575 je tudi v grobem omenil že Hribernik.⁵⁶ Prepis,⁵⁷ ki ga je objavil Orožen (1884), sta Mell in Pirchegger uporabila pri zarisu mej na karti deželskih sodišč na Štajerskem v *Zgodovinskem atlasu alpskih dežel*.⁵⁸ Temeljni urbar knežjih gospodstev Šoštanj in Katzenstein v pokneženi grofiji Celje sta na ukaz nadvojvode Karla izdelala komisarja Georg Wuechrer zu Dräsendorf, dvorni služabnik njegove knežje presvetlosti, in Daniel Cupitsch, dokončan pa je bil v Celju 4. junija 1575.⁵⁹ V uvodu poglavja »Po-

⁵⁵ Hribernik, *Mesto Šoštanj*, str. 175.

⁵⁶ Prav tam, str. 173: »Po urbarju iz l. 1575 je trško ozemlje potekalo med črto od Zorka preko izliva Topolšice, Sraleta, preko vrhov Široko in Gorice do Velunje ter od tod preko Lokovice do Zorka.«

⁵⁷ Burgfridt. / Die burger des Marckhts Schönstain haben in gegenwertigen Reformation, / angebracht. Wie das Ir außgezaigter. Burckhfridt. Daruber Ire gehabte briefliche / Urkunden vorlangst durch feuer brunst von bennden kbumben. Zu Iren marggt / gehorig sin alle. Darummben gleichwoll das Pfanndtinhaber. Bestannndtman / kbain aigentliche wissenschaft haben wollenn. Jedoch so ist durch etliche alte / unnd neue Khauf unnd annder brief suil furkbomben, das Ire Baufelder / Agger- unnd wisen dergleichen annderen Leüth grundstugkh in derselbenn / Burggrfdt gelegen sein. Unnd deren vorsehen haben auf der für Dux / Erzherzogen Carlo zur ossterreich . . genedigist wolgefallen und Ratiff- / cationn die verordneten Pfanndtschafts bereüttungs Commissari obuerwelten / Burggrfdt alda mit seinen gezierrg einbringen wellenn.

Und fecht sich derselbe namblichen an beim Danielen Sorkho Sanneggerischen / unndertban, bey dem Plannegg. Unnd geht herüber auf den Pach oder wasser / Topolschitz, nach dem Wasser hinauf bis auf des Matheuschen Srällo müll / Schönsteinersichen undertban, von dannen hinauf nach dem Püchl unnd nach / des Srällo gründten und seiner Haldt biß auf ain Aichen Paumb auf der / höch, darauf drei Creuz geschlagen und schier verwachsen, doch woll sichtig / von dannen nach der höch auf den Gregor Sausser. Von dannen auf den Khne: / scheckh, von dannen hinüber oberhalb des Gläntschnegg; unnd am ort des Glänt: / schneeggs Agger, der vom Haus hinaußligt, von dannen hinauf auf ain Rundten / Püchl auf die Goritzen. Und binab auf die Vellun auf ain alte des Khokoll / mülstat. von dannen nach der Vellun hinnab. Von dannen weiter nach der von / Schmersdorf gemain. auf den grün Tumpf, von danner nach dem Graben / hinauf auf das Creuz gegen den Perczen. Und herab auf den Appennegg / und durch aus nach der Höch unnd Träph auf den Verhounegg. Von dannen / auf das Creuz bei des Martin Vischers weingarten, und hinauf ober des / Vünschnegg Perg. Und binab auf den Vreschouciz und binab neben den alten ver: / falnen Perkhgrueben, und durch auß binab auf die Pakh. Unnd wider auf den Danielen Sorkho (Orožen, *Das Dekanat Schallthal*, str. 436, 437; dopolnjeno po StLA, Laa–A–Antiquum–II–K–75–B–157, Stokurbar Schönstein und Katzenstein, 1575, fol. 138).

⁵⁸ Mell in Pirchegger, *Steirische Gerichtsbeschreibungen*, str. 526, 527.

⁵⁹ Orožen, *Das Dekanat Schallthal*, str. 421.

⁵² Mencej, *Simbolika*, str. 125 sl., Vilfan, *Očrt*, str. 233.

⁵³ V Angliji in Walesu med obredom »zakoličenja meja« (angl. beating the bounds) še vedno z vrbovimi ali brezovimi vejami tolčejo po mejnikih župnije (Mencej, *Simbolika*, str. 131).

⁵⁴ Razvezava »Gemeiner« po Gänser, *Inventar*, str. 150. Analogno SI: *GMAINER*STATT*MUERAV* (prav tam, str. 148).

mirje» je navedeno, da so bili dokumenti o tem že pred dlje časa uničeni v požaru in da k trgu pripadajo vsi, tudi najemnik gospostva, saj je bilo iz starih in novih kupnih in drugih pisem razvidno, da tudi njegove gradbene parcele, polja in travniki ležijo v istem pomirju kot posestva drugih ljudi.

»To [pomirje] se nastavi namreč pri Danijelu Zorku (Sorkho), žovneškem podložniku, pri kraju Planek [Penk] in gre tja čez na potok ali vodo Topolšico [Toplico], po vodi navzgor do mlina šoštanjskega podložnika Matevža Sraleta (Srällo), od tam proti griču in Sraletovi kmetiji ter njegovemu pobočju do hrastovega drevesa na višini, na katerem so vsekani [ali pribiti? – geschlagen] trije križi, že skoraj prerasli, pa vendar dobro vidni, od tam navzgor do Gregorja Sauserja. Od tam na Knežek (Khneschekb), od tam navzgor do Klančnika (Gläntschnegg), po Klančnikovi zemlji nad hišo, od tam na polkrožen griček na Goricah. In navzdol do Velunje, do Kokolovega mlina, od tam po Velunji navzdol. Od tam dalje do družmirskega območja do zelenega jezera, od tam proti jarku, navzgor do križa proti Pircu (gegen Perczen). In navzgor na Apnek (Appennegg) in povprek navzgor do Vrhovnika (Verhounegg). Od tam do križa pri vinogradu Martina Fiserja in preko Venišnikovega (Vünschnegg) hriba (Veniški vrh) pa dol do Brezovice (Vreschouicz) in navzdol v bližini starega propadlega rudnika, poprek navzdol do Pake in ponovno k Danijelu Zorku.«

Staro pismo z opisom meje ... Pisma z opisom meje pomirja so bila ponekod pisana v dvojniku in hranjena na različnih mestih, najpogosteje v različnih skrinjah.⁶⁰ Najjasneje je bilo, če je podelitelj mestnih pravic hkrati pisno definiral mejo pomirja (tako na primer Celju Friderik II. Celjski ob podelitvi mestnih pravic leta 1451).⁶¹ Dunaju je cesar izdal posebno diplomu z določitvijo pomirja zaradi pogostih sporov s sosednjimi zemljiškimi gospodi.⁶²

... se je izgubilo v požaru. Gre za izgovor ali za dejanski požar pred časom, ko je bil izdelan urbar? Morda je bila v tem požaru uničena tudi trška privilegijska listina, saj je na prošnjo tržanov nadvojvoda Ferdinand privilegije obnovil leta 1598⁶³ in 1599, s pojasnilom, da je trg ustrezne listine izgubil v dveh zaporednih požarih.⁶⁴

Starejši opis iz urbarja se opira na nekatere druge mejne točke (mikrotoponime) kot opis v kroniki. Nikjer ni omenjen kak mejni kamen – nemara so jih namestili šele kasneje; meja teče po potokih (Toplica, Velunja) in zavija pri mlinih (Sraletov, Kokolov), vezana je na izpostavljene griče (Gorice) in jezera, na

hrast, označen s tremi križi, na (bržčas lesene) križe (križ na poti proti Pircu, Fišerjev križ), na opuščen rudnik. Ne omenja se kovačnice, sprejemanja mladine med tržane, prapora in partizane, saj sestavljavca urbarja ni zanimalo teatralično obredje, ampak samo trasa.

Iskanje podrobnih mikrolokacij je ponekod težavno, saj je opis dosti starejši od prvih kartografskih prikazov in je večina poimenovanj spremenjena ali izgubljena.

Kmetija Danijela Zorka (Daniel Sorkho) je na franciscejskem katastru kot Sorgo označena na mestu, kjer zdaj stoji sodobna župnijska cerkev pred vhodom v Penk. Zorko je označen še na indikacijski skici in karti iz leta 1957.⁶⁵ Vhod v sotesko Penk je posebna točka v Šaleški dolini: tu so se srečale meje štirih starih katastrskih občin: Skorno, Sv. Florijan, Šoštanj in Lokovica. Stikale so se, ker so bile v veliki meri vezane na potoka (Šent)Florjanščico (Skornišnico, Skornski potok,⁶⁶ Skornico)⁶⁷ in Toplico, ki se tu izliva v Pako, ta pa takoj zatem zapusti Šaleško dolino. Če vhod v sotesko ob nalihivih ni prepuščal vode, je šoštanjski del doline poplavlilo, tako da se je za nekaj dni spremenil v jezero.⁶⁸ Analogno izhodišče (izliv tekoče vode) za začetek opisa meje je bilo izbrano tudi pri opisu meje deželskega sodišča Šoštanj: kjer se Paka izlije v Savinjo.

Za Sraleta smo že ugotovili, da je današnji Hliš, ime je zapisano še na karti iz leta 1962.⁶⁹ Na Toplici ima jožefinski vojaški zemljevid (1784–1787) narisano samo en mlin, jugozahodno od Hliša – bržčas je to »Sraletov mlin«.

Navzgor do **Gregorja Sauserja** – Kolikor smo navajeni poteka poti trške meje, bi ga morali iskati v nekdanji katastrski občini Topolšica. Med lastniki parcel v franciscejskem katastru so *Saberschnig, Safer-schnig, Sager, Skrubu* ... – Sauserja ni.

Khneschekb – ? Knežek? Moral bi biti nekje pod Marofom oziroma Gutenbüchlom. Etimološko ime kaže na kraj ob vodi ali (deželno)knežjo lastnino.⁷⁰

⁶⁵ <https://gis.gov.si/ezkn/> (24. 4. 2021).

⁶⁶ Franciscejska karta: Skorno Bach (<https://maps.arcnum.com/en/map/cadastral/?layers=3%2C4&bbox=1672352.9885570086%2C5841952.183987827%2C1672921.1903727376%2C5842169.253204872> (12. 9. 2021)).

⁶⁷ Poimenovanje *Skorniza Bach* za parcelo št. 536 1/2 v k. o. Florijan: SI AS 177/C/F/C63/s/PS, Seznam zemljiških parcel katastrske občine sv. Florijan.

⁶⁸ Muzej Velenje, Vošnjak, *Liber memorabilium*, zapis za leto 1887, str. 427: »... po 14-dnevnih nalihivih (je) potok Paka meseca oktobra toliko narastla, da je bil promet mej Družmirjem in trgov Šoštanj 1 1/2 dan ustavljen, in se je le na ladiji ali konju dalo dospeti v trg. V dolnem trgu je voda pri oknih v hiše tekla in učinila mnogo škodo.« – Podobno leta 1900: »Šaleška dolina /.../ je široka vodna površina. Šoštanj je pod vodo, ki se je dvignila tako visoko, da je v gostišču Hauke drla skozi okna v sobe za goste.« (*Deutsche Wacht*, 28. 6. 1900, str. 4, »Hochwasserkatastrophe«).

⁶⁹ <https://gis.gov.si/ezkn/> (24. 4. 2021).

⁷⁰ Snoj, *Etimološki slovar*, str. 191.

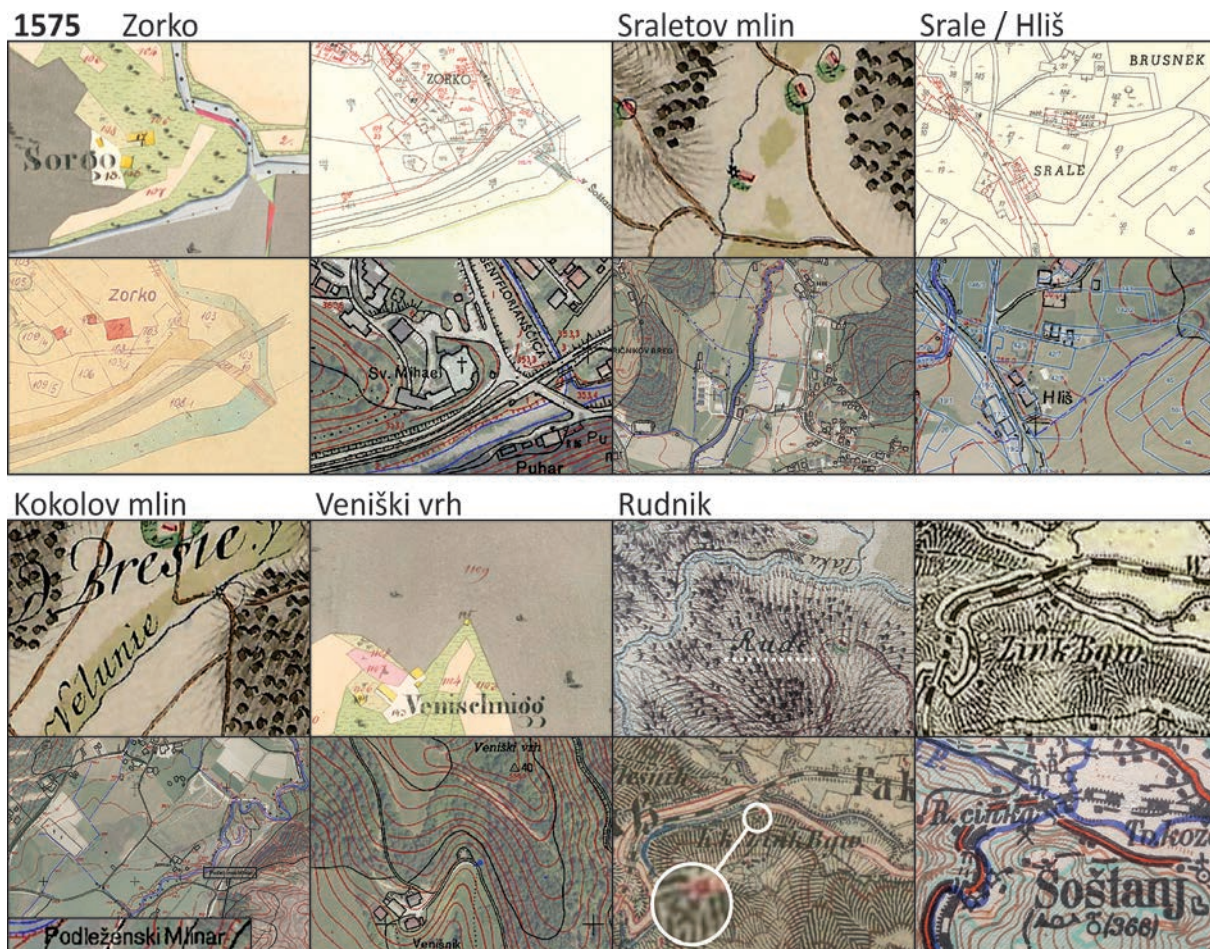
⁶⁰ V Radgoni en izvod v skrinji svoboščin, drugi pa v skrinji mestnega sodnika (Radovanovič, Stajerski del Pomurja, str. 37).

⁶¹ Bezovšek, *Privilegiji*, str. 40.

⁶² <https://www.geschichtewiki.wien.gv.at/Burgfriedsdiplom> (6. 4. 2021).

⁶³ SI PAM 1, št. 464; Ravnikar, *Zgodovina Šoštanja*, str. 98–100; Velički, *Privilegijske listine*, str. 22.

⁶⁴ Potrditev treh letnih sejmov leta 1599 (SI PAM 1, št. 467); Kovačič, Šoštanj, str. 45.

Primerjave nekaterih mikrolokacij mejnih točk na starih mapah in novi karti (e-baze), za opis meje iz leta 1575.

Klančnik (*Gläntschnegg*) – Glinšek? Glinčnek? Kataster sicer navaja: *Klantschnig* (*Medveth*) Peter, kmet v Ravnah 78 – vendar je lociran na Pristavi, veliko preveč severno. Naš Klančnik bi moral biti nekje na mestu Lepa, v bližini ni kakšnega hudega klanca, na katerega bi kazalo ime, je pa potok Klančnica.

Polkrožen griček na Goricah – ni jasno, ali je mišljena kaka naravna kopa na hrbtu Goric ali umetno nasut grič, kakršne so ponekod delali kot mejna znamenja.

Kokolov mlin na Velunji – Kokol je omenjen v urbarju iz leta 1575.⁷¹ Na Velunji sta v Gaberkah označena dva mlina, jugovzhodno od Brezja pa en mlin – ta je dober kandidat. Sodobna državna topografska karta⁷² ima še označbo: Podleženski mlinar, realno je tam že jezero. Župnijska kronika navaja: Gregor Slomšek, Gaberke 1, po domače Podležni mlin.⁷³

Po Velunji navzdol – meja je vezana na potoka Toplico in Velunjo, kjer so imeli tržani (in šoštanjsko gospodstvo) pravico loviti ribe in rake – kot tudi v Paki in vseh drugih potokih znotraj pomirja.⁷⁴ v Velunji so bile dobre postrvi, v Paki mreže, kleni in včasih tudi sulci, v Toplici posebno veliki slastni raki.⁷⁵

Jarek (*Graben*) – reka Paka? Jožefinski kataster⁷⁶ pri parceli št. 108 navaja poimenovanje »Wassergraben« – vodni jarek. Sledi parcela 110a »Acker gegen Pack«, tj. njiva proti Paki.

Navzgor do križa »gegen Perczen«, proti Pircu v Lokovici (južno od današnjega glavnega križišča v Lokovici), je na franciscejskem katastru označen kot Perz.

Navzgor na **Apnek** (*Appennegg*) – Toponim razreši karta v sklopu načrtov za postavitev vojaškega

⁷¹ Hribernik, *Mesto Šoštanj*, str. 60.

⁷² E-baza PISO Občina Šoštanj: <https://www.geoprostor.net/piso/ewmap.asp?obcina=SOSTANJ> (12. 9. 2021). Vidno na podlagi »Državne topografske karte in načrti« pri merilu 1 : 2000 na koordinatah E = 505426.6 N = 138114.8.

⁷³ Muzej Velenje, Vošnak, *Liber memorabilium*, str. 231.

⁷⁴ ISN ZRC SAZU, GT 413.6, Matevž Sajovic: *Odgovori na vprašalnice gospoda G. Gotha [...]* s strani magistrata munici-palnega trga Šoštanj, 1843, str. 4.

⁷⁵ ISN ZRC SAZU, GT 413.5, Odgovori gospodarstva Šoštanj in imena Forhtenek, str. 5.

⁷⁶ SI AS 1110, Okrajna gosposka Šoštanj, GM.

Primerjave nekaterih mikrolokacij mejnih točk na starih mapah in novi karti (e-baze), za opis meje iz leta 1872.

korpusa pri Šoštanju,⁷⁷ ki z »Wapnek« označi hrib oziroma greben na skrajnem vzhodnem delu lokoviške Rebri (danes poimenovan Hudobrežnikov vrh), v opisih pa je poudarjeno, da je hrib strm in nudi

široke razglede. Ime Apnek morda izhaja iz tega, da so tod kopali apnenec in žgali apno – lokoviški hribi so v večini iz magmatskih kamnin, lokalno pa se vendarle pojavljajo območja apnenca.⁷⁸ Na omenjeni karti je narisana pot, ki vodi:

Povprek navzgor do **Vrhovnika** (*Verhounegg*) – ta lokacija je jasna.

⁷⁷ AT ÖStA, KA, KPS LB K VII b, 52 E, Innerösterreichs Landesbeschreibung (1806–1811), Aufstellung eines Corps bei Schönstein. Zahvaljujem se dr. Mihi Preinfalku, ki je dokument odkril in mi ga posredoval.

⁷⁸ Bizjak, *Geološko-geomorfološke raziskave*, str. 13, 14.

Tabela 1: Primerjava mejnih točk pomirja trga Šoštanj po urbarju in župnijski kroniki

Urbar 1575	Kronika 1872 (stanje pred 1848)
Danijel Zorko – Penk	
potok Toplica	Podhrastnik – prvi mejnik
mimo Sraletovega mlina	
proti griču in Sraletovi kmetiji	mimo Sraleta
hrast s tremi križi	
Gregor Sauser	Poštajner – drugi mejnik
navzgor na Knežek	skozi kovačnico Marovškega kovača
navzdol do Klančnika	
nad Klančnikovo hišo	Lep
polkrožen griček na Goricah	skozi gozd
do Velunje	pod Plešjem – tretji mejnik
Kokolov mlin	
ob Velunji navzdol	
družniško območje	ob Kovaču
	do Miklava – četrti kamen
zeleno jezerce	nad talilnico
	ob hrastu (namesto kamna)
	preko Tamšetovega travnika – peti kamen
jarek (Paka)	čez Pako
navzgor do križa proti Pircu	navkreber do Klancjurja
na Appenneg	Hliš, Ostrožnik
povprek do Vrhovnika	Vrhovnik
križ pri vinogradu Martina Fišerja	
preko Venišnikovega hriba	
do Brezovice	Pušnik
ob starem propadlem rudniku	na koncu Penka navzdol
do Pake	
k Danijelu Zorku	do Podhrastnikovega kozolca

Križ pri vinogradu Martina Fišerja (*Vischer*) – ? V seznamu lastnikov v k. o. Lokovica (1825) so na F: *Falko, Florianz, Florian* ter na V: *Verschanig* – Fišerja oziroma Vischerja ni. Ker je križ postavljen ob vinogradu, je šla pot toliko južno, da je z območja gozda prišla do vinogradov, torej južno od slemena lokoviških hribov. Morda ima ta križ povezavo z današnjim »Križnikom«.

Venišnikov hrib (*Vünschnegg Perg*) – na današnji karti je to Veniški vrh.

Do **Brezovice** (*Vreschouicz*), ki bi morala biti neke na mestu Pušnika. Kmetija Pušnik oziroma Pušner⁷⁹ je celek (vse ozemlje samotne kmetije je ležalo v enem strnjenem kosu okoli hiše). Pol celka je bilo v k. o. Šoštanj, pol v k. o. Lokovica. Morda Pušnik s svojim imenom, ki izvira iz »pušče«, to je neobdelanega, neobljudenega, opuščenega zemljišča, kaže, da stoji na območju poprej opuščene kmetije.

Stari propadli rudnik na levi (južni) strani Pake. Že leta 1575 je torej rudnik veljal za starega in propadlega – čeprav so ga kasneje še večkrat obujali, ni bil

bržčas nikoli zelo dobičkonosen. Na tretji vojaški karti Habsburškega imperija (1869–1887) je zabeležen »cesarsko-kraljevi rudnik cinka«, s kladivcema pa je označena lokacija južno od Puharske hiše. Na prvem vojaškem zemljevidu (1763–1787) je območje označeno kot »Rude«.⁸⁰ V jožefinskem katastru⁸¹ je za parcelo št. 428 v lasti Martina Pušnika, Trg Šoštanj, hišna številka 75, navedeno: »*Berggruben und Steine*«, torej rudniki in kamenje. »R[udnik] cinka« je zapisan in s kladivci označen še na jugoslovanski povojni specialki in z navzdol obrnjenimi kladivci na geološki karti SFRJ.⁸² Šlo je za površinske kope, rove in jaške.

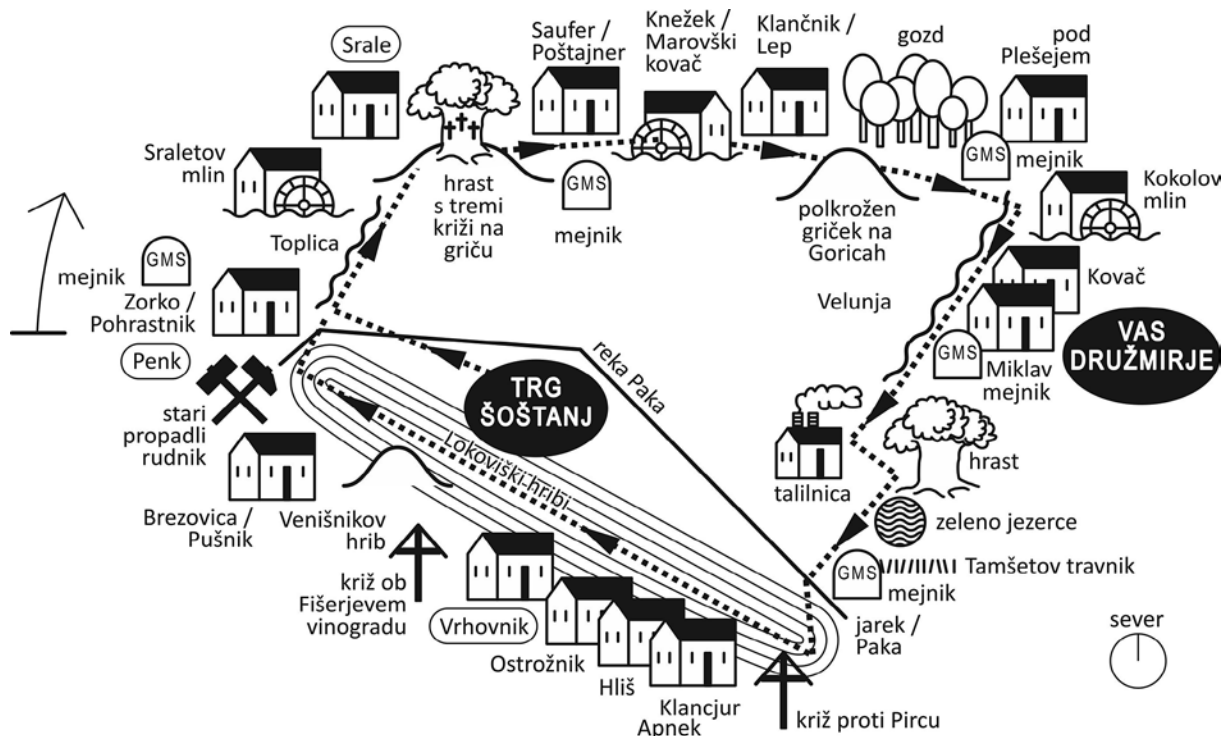
Mentalno podobo trške meje je sestavljalo oziroma definiralo logično zaporedje lahko prepoznavnih naravnih in grajenih prostorskih elementov: stavbe (kmetije, mlini, kovačija, talilnica), posebno, včasih zaznamovano drevje (hrasti), križi, griči in grebeni hribov, reka, potoki in jezerce ... Človeku, ki je od mladih nog ves čas živel v tem prostoru in vsakih sedem let ponavljal obred, si zaporedja ni bilo težko zapomniti. Josip Vošnjak je sicer v *Spominih* zapisal drugače – da meje ne bi mogel več najti. Vendar pa

⁷⁹ Topografska karta Kraljevine Jugoslavije (1935–41), e-Register kulturne dediščine (<https://gisportal.gov.si/portal/apps/webappviewer/index.html?id=df5b0c8a300145fda417e6a6b0c2b52b> (12. 9. 2021)). Vidno na koordinatah 502543 137220.

⁸⁰ *Slovenija na vojaškem zemljevidu*, 5, sekcija 163.

⁸¹ SI AS 1110, Okrajna gospodstva Šoštanj, str. 46.

⁸² Mioč in Žnidaršič, *Osnovna geološka karta SFRJ*.

Mentalna podoba poteka trške meje (R. Poles, 2021).

je bil Vošnjak med Šoštanjčani izjema – z desetimi leti je postal »Mihelnov študent« ter se je 13 let šolal v Celju, Gradcu in na Dunaju, domov se je vračal le občasno, na počitnice in obiske. Postal je del drugačnega, širšega prostora.

Meja pomirja trga Šoštanj se je torej naslonila na serijo naravnih in antropogenih elementov v prostoru:

- a) naravni elementi (»živa meja«):⁸³
 - mejne linije: mejna potoka prečno na os doline sta bila Toplica (severozahodno) in Velunja (jugovzhodno), na južnem delu je bila meja pod grebenom lokoviških hribov (jugozahodno);
 - mejne točke: polkrožen hriček (na Goricah), zeleno jezerce (južno od Družmirja), dva hrasta (na Širokem – s tremi križi in južno od Družmirja), izhodišče obhoda je bil vstop v sotesko Penk, kjer tekoče vode zapuščajo Šaleško dolino.
- b) Grajeni elementi (»mrtva meja«): mlini (Sraletov in Kokošov oziroma Podležni), kovačija (Marovski kovač), domačije, opuščeni rudnik (v Penku), talilnice (južno od Družmirja), dva križa (v Lokovici), pet mejnih kamnov s črkami GMS (Podhrastnik, Poštajner, Plešej, Miklav, pri Paki).

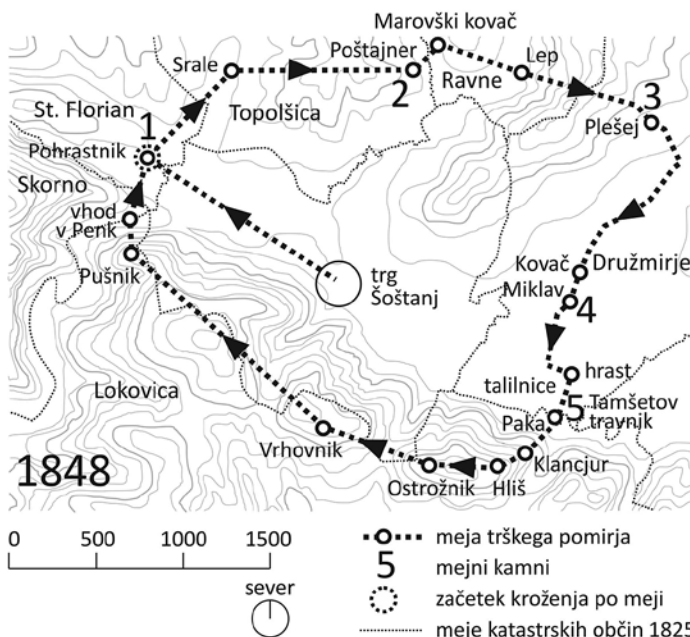
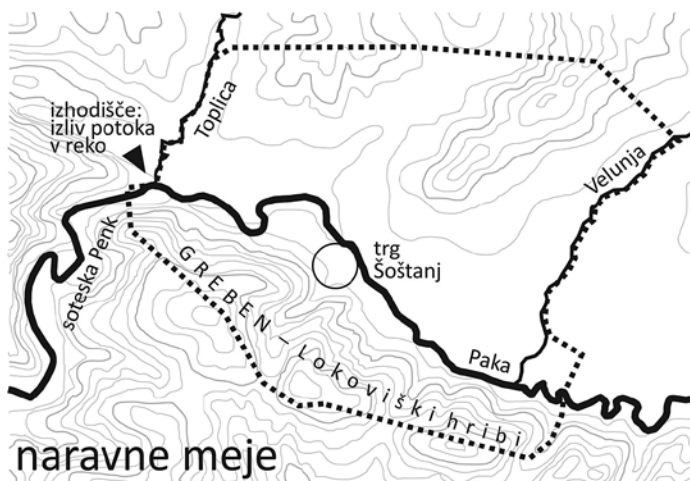
Obhod meje šoštanjskega pomirja je vseboval celo serijo simbolnih, obrednih in pravnozgodovinskih elementov: ponavljanje na vsakih sedem let; potek na 1. maj pomeni pomladno obredje; razvrstitev v svečano povorko s trškimi insignijami (prapor, partizana) in predstavniki trga (sodnik, sindik, svetniki) na osrednjem trškem prostoru; spremljava obhoda z glasbo (hrup); hoja od središča do meje od vzhoda proti zahodu (v pravi smeri); kroženje okoli trškega ozemlja v desni (pravi) smeri; prehod skozi kovačnico z leženjem skozi luknjo pri vretenu (kolektivna pomladitev?); prečkanje reke z drogovi; skupna pojedina ob zaključku poti; trkanje po mejnih kamnih in obnavljanje napisov na njih; iniciacija mladine med tržane s trikratno posaditvijo na prvi in hkrati zadnji mejni kamen oziroma vzpostavitev mladine kot priče poteka meje.

Geneza meje

Pri genezi meje pomirja je mogoče prepoznati tri časovne stopnje:

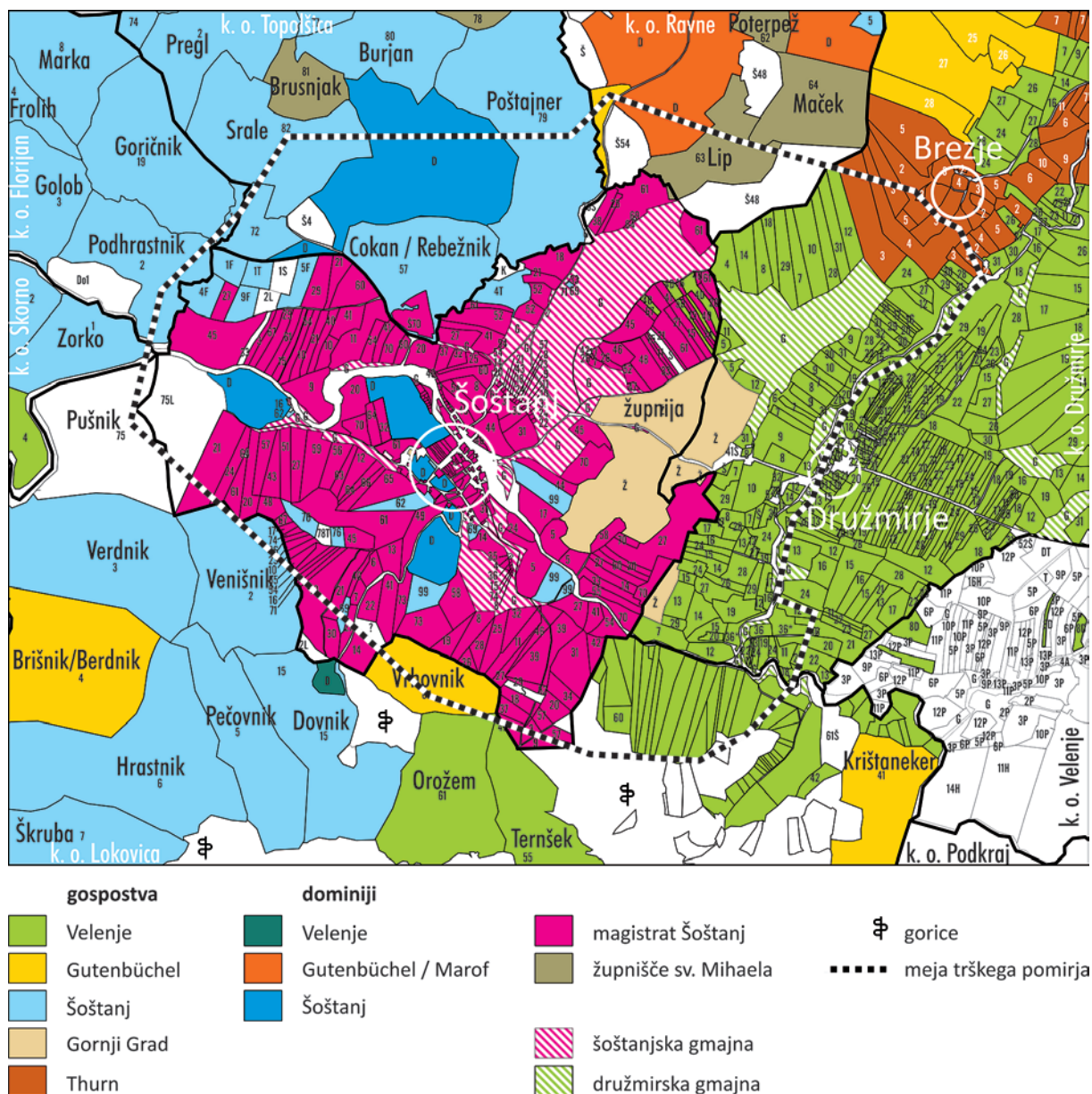
1. Obseg šoštanjskega pomirja je bil – kot se zdi – prvotno na treh straneh v grobem naslonjen na čitljive naravne geografske elemente, ki so že sami razmejevali dele prostora in jih ni bilo mogoče spregledati – na dva potoka, Toplico (zahodno) in Velunjo (vzhodno), ter nanju pravokoten greben lokoviških hribov (južno). Na četrti stranici (severno) – preko hrbtov Široko in Gorice – ni bilo čitljivega naravnega elementa, ki bi lahko prevzel vlogo meje. Morda se je

⁸³ Prim. Kociper, Pravne starine, str. 54.

Tri razvojne stopnje definiranja trške meje (R. Poles, 2021).

Naravne meje, potek šoštanske trške meje po opisu v temeljnem urbarju gospodstva Šoštanj in Kacenštajn (1575) ter po spominu na zadnji obhod v kroniki župnije sv. Mihaela pri Šoštanju (1872). (R. Poles, 2021).

Zemljiška oblastva, preko katerih je tekla meja trškega pomirja v prvi polovici 19. stoletja.
Na preris franciscejske mape so položeni podatki iz župnijske kronike ter hišne številke (R. Poles, 2021).

tu že obličila druga prostorska entiteta – (kasnejše) gospodstvo Marof (Gutenbüchel).⁸⁴

2. V 16. stoletju je bila meja pomirja podrobneje definirana oziroma opisana s sosledjem elementov, ki so v prostoru že obstajali: stavb, lesenih križev,

griča, jezerca, potokov, dreves – samo eno drevo (hrast) je bilo posebej zaznamovano s tremi križi kot mejno znamenje. Izhodišče opisa meje je bilo mesto, kjer se je potok izlival v reko. Na vzhodnem, velenjskem delu Šaleške doline so bile meje sočasnih grajskih pomirij definirane s konfini – mejniki, brvmi, potoki, starimi potmi, vodnimi jarki, ograjami in dvema cerkvama. Od tukajšnjih starih mej je še danes vidna markantna živa meja med Koroško in Štajersko z drevoredom bukev v smrekovem gozdu med Staknetovim in Osekanim vrhom na planinski poti Sleme – Smrekovec.

3. Kasneje – bržčas ne prej kot v 17. stoletju – so šoštanjsko trško mejo ponekod še dodatno defi-

⁸⁴ To območje naj bi bilo konec 16. stoletja v lasti Baltazarja Wagna, lastnika velenjskega gospodstva, v začetku 17. stoletja pa v lasti Erazmov Raumschüsslov, starejšega in mlajšega, lastnikov šaleškega gospodstva. Prim. navedbe v: *Šaleški gradovi*, str. 90, ter navedbo Raumschüssla kot gospoda na Marofu – Erasmus Ramschüssel, Fhr: zu Schönegg u. Wildenegg, Herr auf Einöd, Gutenbichl u. Schalllegg – v Naschenweng, *Der landständische Adel*, str. 885.

Smeri kroženja na obhodu mariborskega pomirja po dnevih (R. Poles, 2021).

nirali oziroma označili s postavitvijo posebej za to izdelanih kamnitih mejnikov kot najmlajšim slojem specialnih mejnih označb. Meja je bila potemtakem skozi čas vedno podrobneje definirana in je končno s specifičnimi oznakami – posebnimi mejniki – postala vsakomur vidna.

Lastništvo mejnega pasu

V kroniki župnije sv. Mihaela pri Šoštanju je tabela nekdanje zemljiške oblasti nad kmetijami v župniji. Če tabelarične podatke prenesemo na karto, se pokaže, po zemlji katerih gospodstev je šla trška meja v prvi polovici 19. stoletja, pred zemljiško odvezo. Povorka je, potem ko je na zahodni strani trškega ozemlja prečkala potok Toplica, z ozemlja pod oblastjo magistrata (trga) stopila na ozemlje šoštanjskega podložnika Podhrastnika. Ko je zakoracila v gozd na Širokem, je stopila na dominikalno posest šoštanjskega gospodstva. Po prečkanju Bečovnice je stopila na ozemlje Marofškega kovača – podložnika gospodstva Marof (Gutenbüchel) – in po prečkanju ceste na dominikalno zemljo tega gospodstva. Kmeta, po katerih ozemlju je potem šla meja – Lip in Maček –, sta bila podložna župnišču sv. Mihaela. Po prečkanju meje med Ravnami in Družmirjem so stopili na ozemlje Gaberk (Brezje), podložno gospodstvu Turn v Škalah. Po turnskem so hodili do potoka Velunja – ko so ga prečkali, so prišli na družmirsko ozemlje, ki je bilo v celoti pod oblastjo gospodstva Velenje. Po velenjskem so hodili vse do vinogradov v Lokovici, kjer je veljalo gorsko pravo. Torej so tržani v 19. stoletju hodili po ozemlju gospodstev Šoštanj, Marof (Gutenbüchel), Turn in Velenje.

Oblastna struktura sredi 19. stoletja je bila najbrž precej drugačna od izhodiščne strukture iz časa ustanovitve trga, ko je bilo bržčas območje pretežno v rokah gospodov Šoštanjskih in kasneje Žovneških: opis meje pomirja v urbarju leta 1575 navaja Zor-

ka kot žovneškega podložnika, Žovnek je posedoval tudi območje pri Družmirju.⁸⁵

Primerjava obhoda pomirja Šoštanja z obhodi pomirij drugih naselij

S pritegnitvijo opisov obhodov drugih naselij se ustvari širša slika: v njej se pokaže, kateri elementi obhoda so se še pojavljali drugje, kakšne so bile posebnosti šoštanjskega obhoda in kakšne so bile fizične lastnosti šoštanjskega pomirja.

Opisi meja pomirij lahko obsegajo tri informacijske plasti:

1. samo prostorsko informacijo o meji – na primer da je pomirje Radovljice obsegalo območje do mestnega obzidja in do kamor so padale kaplje z njegovih streh;⁸⁶
2. prostorski informaciji je dodana smer – zaporedje mejnih znamenj v opisu meje je navadno identično smeri obhoda meje. Tovrstne informacije so pretežno vezane na tipizirane opise, »poglavja« v urbarjih;
3. prostorski informaciji z definirano smerjo obhoda je dodan opis obrednih vsebin. Opisi se pojavljajo v manj uradnih oziroma standardiziranih virih: kronikah in protokolih obhodov.

Starejša literatura⁸⁷ med drugim navaja obhode meja mestnega ali trškega okoliša Motnika, Maribora, Laškega, Šetvida ob Glini, Šoštanja, Novega mesta, Ljutomera, Kamnika in Celovca, dodajmo še Ormož, Celje, Ptuj, Radgono ter primerjalno Gradec in Dunaj.⁸⁸ Da obhodi niso bili samo formalno slovesni, pričajo poročila o spopadih v Ormožu⁸⁹ in Mariboru.⁹⁰ Celjani so se leta 1760 spopadli z Levčani, na naslednjem obhodu leta 1777 pa spet ugotovili, da »mejniki niso bili povsod na pravem mestu«.⁹¹

⁸⁵ Tam so dve kmetiji darovali gornjegrajskemu samostanu kot odškodnino za poravnavo sporov (huba pri »Tresimir« / »Stresimir, da ein Jans aufgesessen ist«) (Ravnikar, *V primežu*, str. 263). Morda je bilo to jedro župniškega posestva, ki je bilo še v 19. stoletju pod Gornjim Gradom.

⁸⁶ Gestrin, Radovljica, str. 529.

⁸⁷ Vilfan, Očrt, str. 223.

⁸⁸ Za Motnik: Urankar, *Zgodovina*, str. 20, 21; za Maribor: Baš, *Topografska dinamika*, str. 322; za Laško: Orožen, *Das Dekanat Tüffer*, str. 228; za Šentvid: Erben, *Deutsche Grenzaltertümer*, str. 56; za Šoštanj: Hribernik, *Mesto Šoštanj*, str. 174; za Novo mesto: Vrhovec, *Zgodovina*, str. 13; za Ljutomer in Kamnik: Vilfan, Očrt, str. 223; za Celovec: Bidermann, *Die Berainungs-Ritte* (povzetek opisa po: Hermann, *Handbuch*, 2/1, str. 148–154, ki je bil prosto obdelan po opisu v protokolu magistrata iz septembra 1575); za Ormož: Klasinc, Ormož, str. 63; za Celje: Orožen, Gmajne, str. 159; za Ptuj: Hernja Masten, *Vpisna knjiga*, str. 23; za Radgono: Hofrichter, *Die Privilegien*, str. 92, 100 (opis obhoda 12. februarja 1598); za Gradec: Pscholka, *Der Grazer Burgfried*, str. 27–58; za Dunaj: <https://www.geschichtewiki.wien.gv.at/Burgfried> (25. 4. 2021).

⁸⁹ Klasinc, Ormož, str. 84.

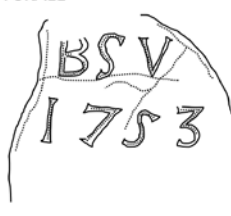
⁹⁰ Puff, *Marburg*, 2, str. 148–150.

⁹¹ Orožen, Gmajne, str. 159.

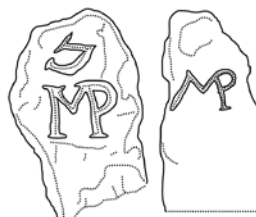
OZNAČENI NARAVNI KAMNI IN SKALE

Celovec

Šentvid ob Glini

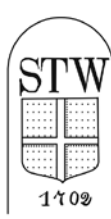

Perg (pri Linzu)

KLESANI MEJNIKI

Gradec

Dunaj

Vetrinj

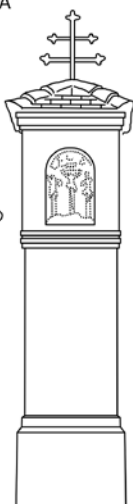
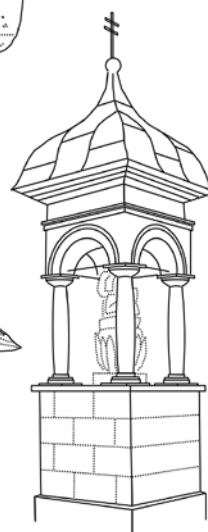
Kamnik

Možberk

KAMNITA SLOPASTA
IN ZIDANA MEJNA
ZNAMENJA

Velikovec

Vildon
'kužno znamenje'Rdeči križ
Poreče na goriŠvarcfurtni križ
pri Šentvidu ob Glini

Primeri različnih tipov mejnikov, ki so označevali meje pomirij krajev: označeni naravni kamni in skale – Celovec (1556), Šentvid ob Glini (1753), Perg; klesani mejniki – Gradec, Dunaj, Vetrinj, Kamnik, Možberk; kamnita slopasta in zidana mejna znamenja – Velikovec, Vildon (križ oziroma »kužno znamenje«), Švarcfurtni križ pri Šentvidu, Rdeči križ (Poreče na gori) (R. Poles, 2021).⁹²

⁹² Za Celovec: http://www.kleindenkmaler.at/detail/burgfriedstein_klagenfurt (18. 4. 2021); za Šentvid: Wohlfahrt, *St. Veiter Burgfried Marksteine (Merksteine)* (<https://altstveit.wordpress.com/2013/06/21/st-veiter-burgfried-marksteine-merksteine/>) (18. 4. 2021); za Perg: https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Perg_Burgfriedstein_Steinbruch.jpg (19. 4. 2021); https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Perg_Burgfriedstein_Poschachersiedlung.jpg (19. 4. 2021); za Gradec – nekdanji mejni kamen pomirja št. 25 iz leta 1673: https://www.grazwiki.at/images/1/1b/Zeillergasse_75%2C_Burgfriedstein_1673.JPG (19. 4. 2021); za Dunaj – kamen št. 5 po Behsel, *Beschreibung des Burgfriedens der Stadt Wien 1698* (<https://www.wien.gv.at/actaproweb2/benutzung/image.xhtml?id=hga9DzP0l4Dcc5Qc15X9TeM0+8OkdD4jp25sfgC2ACs1>) (19. 4. 2021); za Vetrinj: https://commons.m.wikimedia.org/wiki/File:Klagenfurt_Viktring_Opferholz_Grenzstein_BV_1763_07082007_01.jpg (20. 4. 2021); za Kamnik – verjet-

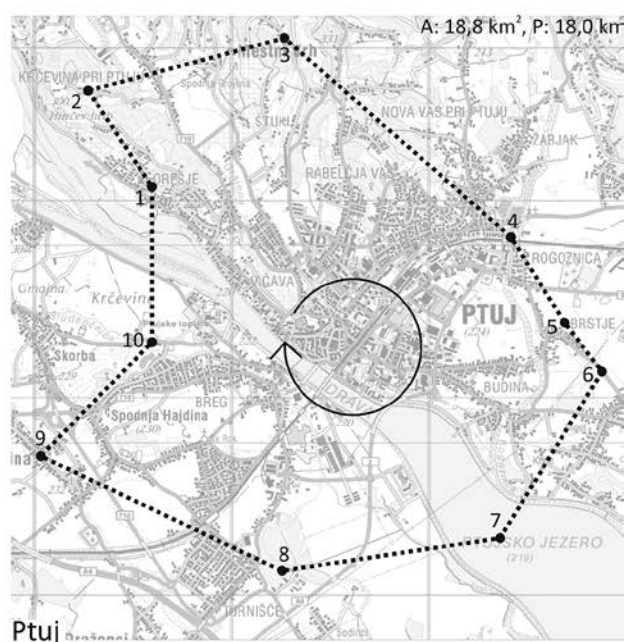
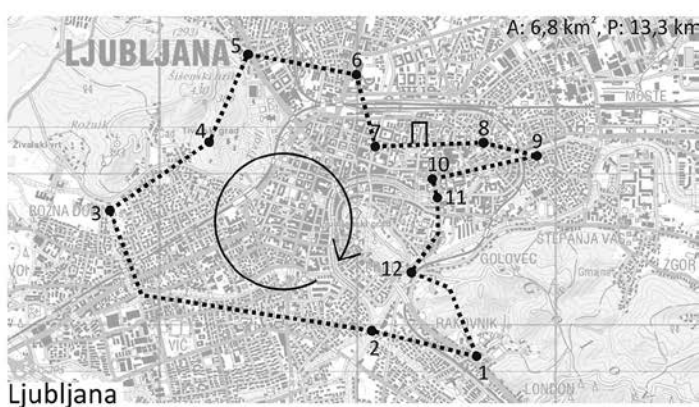
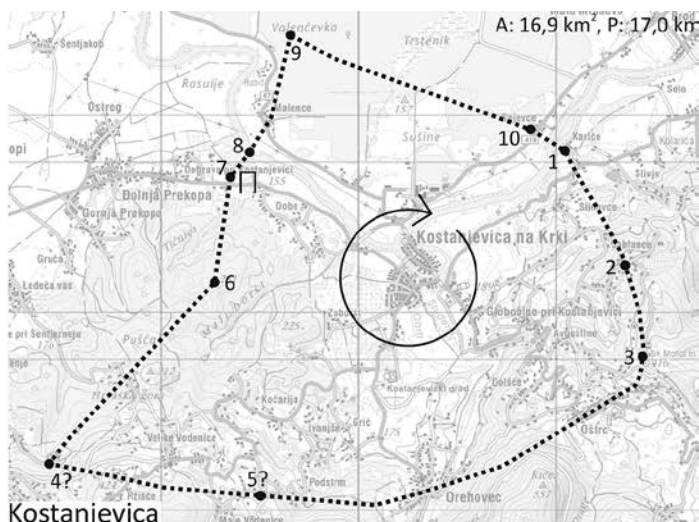
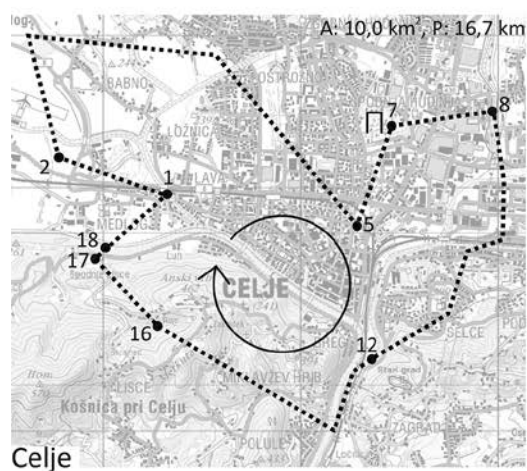
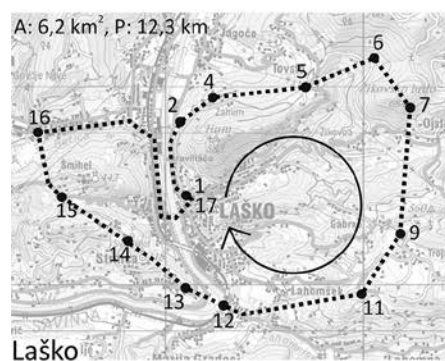
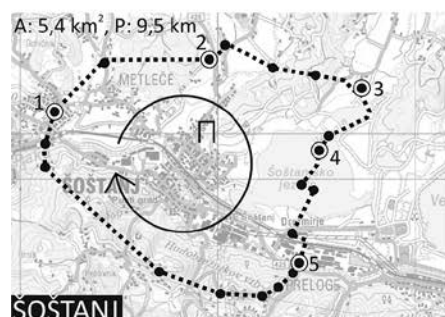
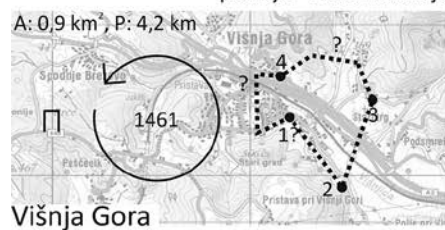
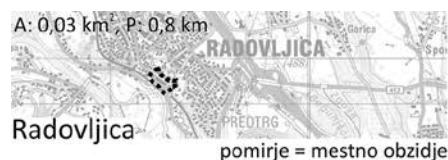
no iz 18. stoletja, z vklesanim napisom *Der Stat Stain Purgerid*: <https://www.muzej-kamnik-on.net/mejnik-kamniska-ga-mestnega-ozemlja-18-stoletje/> (21. 4. 2021); za Možberk: https://commons.m.wikimedia.org/wiki/File:Poertschach_Gaisrueckenstrasse_19_Grenzstein_Burgfried_Moosburg_20032016_1022.jpg (19. 4. 2021); za Velikovec: https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Poertschach_Gaisrueckenstrasse_19_Grenzstein_Burgfried_Moosburg_20032016_1022.jpg (19. 4. 2021); za Vildon: *Obersteiner, Das Burgfriedkreuz in Vildon* (<https://archaeoregion.at/das-burgfriedkreuz-in-wildon/>) (20. 4. 2021); za Švarcfurtni križ – kot mejno znamenje je omenjen v protokolu obhoda pomirja v letih 1565 in 1656: http://www.kleindenkmaler.at/detail/schwarzfurter_kreuz (22. 4. 2021); za Rdeči križ: http://www.kleindenkmaler.at/detail/rotes_kreuz (22. 4. 2021).

0 5 cm

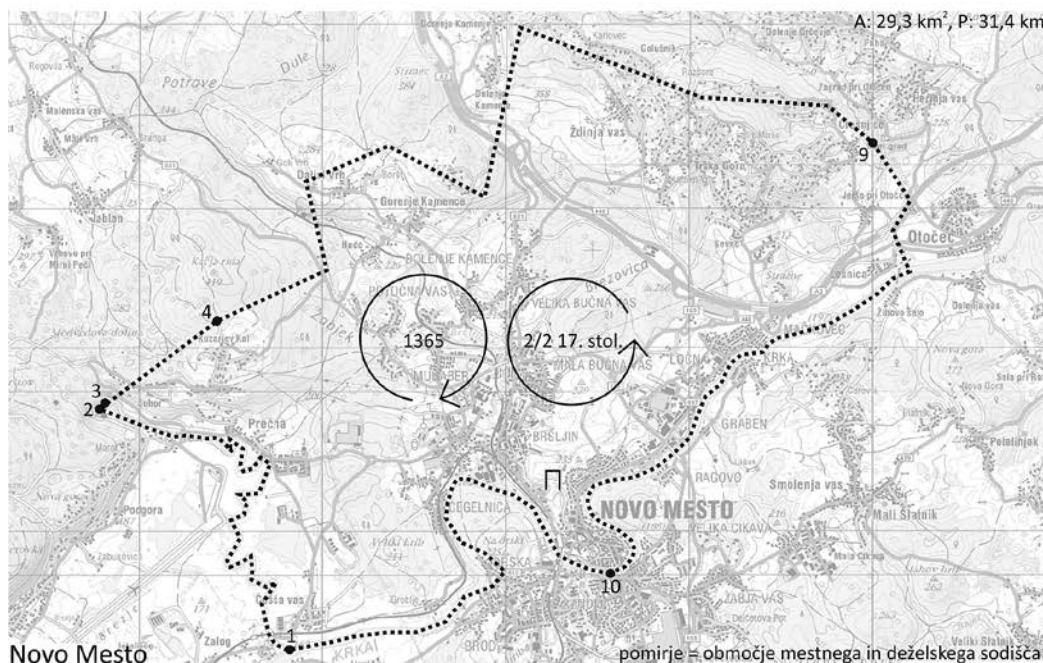
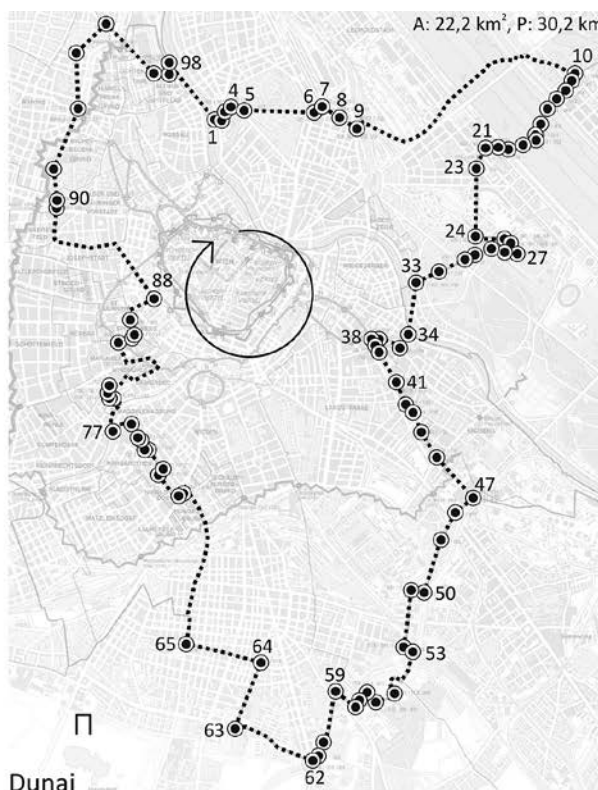
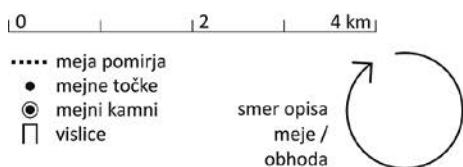
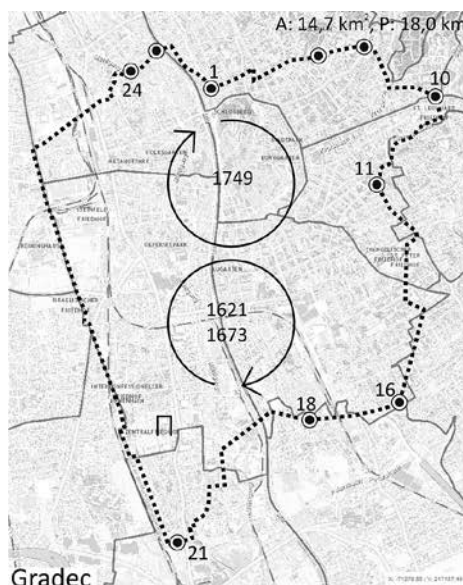
* = ocenjena velikost

Nekaj primerov spominskih kovancev ob obhodih pomirij. Poenotena velikost (preris R. Poles, 2021).

Smeri obhoda pomirij in primerjava njihovih velikosti: Radovljica,⁹³ Višnja Gora, Šostanj, Laško, Celje, Kostanjevica, Ljubljana in Ptuj ...

⁹³ Gestrin, Radovljica, str. 526. Za natančnejše opise posameznih pomirij gl. Prilogo 1.

... Gradec,⁹⁴ Dunaj,⁹⁵ Novo mesto. Enotno merilo in orientacija (R. Poles, 2021).

⁹⁴ Geodetska podlaga: https://geodaten.graz.at/Stadtkarte/synserver?project=GRAZ_Stadtplan&client=auto (5. 5. 2021). Meja po: Die ehemaligen Burgfriedgrenzen von Graz, priloga k: Pscholka, Der Grazer Burgfried. Merilo karte iz leta 1912 je korigirano glede na realno velikost po sodobni kartografski podlagi. – Obhoda v 17. stoletju sta se začela na jugu, obhod v 18. stoletju pa na severu (prav tam, str. 34). O lokaciji vislic v Gradcu: Laukhard, *Der Bezirk Gries und*

seine Richtstätten (<http://stadtteilarbeit-denggenhof.at/der-bezirk-gries-und-seine-richtstaetten/>) (15. 4. 2021)).
⁹⁵ Meja pomirja po: Historischer Atlas für Wien, Grenzen in Wiener Raum / 1, <https://www.wien.gv.at/actaproweb2/benutzung/image.xhtml?id=smvkDRtTeA12OjqKnOmSG+M0+8OkdD4Jp25sfgC2ACs1> (7. 5. 2021). Številčenje kamnov po <https://www.geschichtewiki.wien.gv.at/Burgfried> (8. 4. 2021).

Posebnost obhoda pomirja Maribora je bila, da je trajal kar štiri dni. Prvi in tretji dan, na zahodnem delu obhoda, je šel sprevod v desno smer, drugi in četrty dan, na vzhodnem delu obhoda, pa v levo. Je bila menjava smeri naključje ali zavestna odločitev doseči ravnotežje?

Ob napovedi obhoda je samostan v Vetrinju pri celovškem magistratu protestiral zaradi »eksesov, ki jih je navadno povzročalo v večini pijano moštvo«. ⁹⁶

V Šentvidu ob Glini je nastanjeno vojaštvo omogočilo impresiven nastop: sprevodu se je pridružilo 40 konjenikov in 140 pešcev s častniki; na primernih položajih so »mladini za spomin« metali kovance in streljali. ⁹⁷

Pri opisovanju meje pomirij krajev so največkrat uporabljali že obstoječe elemente prostora, ki so omogočali orientacijo, za podrobnejše definiranje meje pa so: a) posebna znamenja vklesali v naravne, neobdelane kamne in skale ali z žebli in križi označili markantno drevje, b) postavili klesane kamnite mejnike ali c) lesena, kamnita ali zidana znamenja s sakralno vsebino.

Dunajsko pomirje je poleg obzidanega mesta obsegalo tudi predmestja. Čeprav so imeli posebnega inšpektorja za pomirje (*Burgfriedinspektor*) in nameščali mejne kamne, je ves čas prihajalo do sporov z gospostvi. Zato je mestni gradbeni inšpektor leta 1826 na osnovi virov natančno določil celotno mejo in jo učvrstil z 90, kasneje 98 mejniki – od katerih se je do danes ohranil en sam. Že katastrske občine, začrtane pod Jožefom II., se niso skladale z mejo pomirja, z določitvijo meja novih občin pa je bila meja dunajskega pomirja po letu 1850 popolnoma pozabljena. ⁹⁸

V Gradcu je bila meja pomirja zelo rudimentarno definirana v listini vojvode Rudolfa IV. leta 1361 s samo petimi okvirnimi točkami (Spodnji Tobel – Leuczendorf – Graben – Sv. Lenart – Hadmarsdorf – Spodnji Tobel). Pomirje je bilo večkrat povečano. ⁹⁹ Obhod, opis in nadzor meje so organizirali župan, sodnik, svet in sindik; v uradni delegaciji so bili leta 1749 še mestni gradbeni mojster, nadzornik, mestni poročnik, štirje odborniki, štirje četrtini mojstri, predstavnik za protokol, mestni stražmojster, ki je vodil sprevod, zidarski mojster, kamnoseški mojster, polir s štirimi dnevnimi delavci s krampi, lopatami in rovniciami ter štirje pokriti vozovi. Meja je bila takrat definirana s 25 mejnimi kamni. Morali so paziti, da stroški obhoda niso bili previsoki. ¹⁰⁰

V večjih mestih je bil zaradi zgoščenega dogajanja v prostoru konflikt interesov pri določanju meje večji in kompleksnejši kot pri trgih. Na Dunaju in v Gradcu se zdi obhod predvsem birokratski izvedbeni postopek – uradna komisija se ukvarja z mejnimi

kamni in ni čutiti množice prebivalstva, ki bi se pomikala po meji.

Frekvenca mejnih kamnov na kilometer nam pokaže, kako podrobno je bila definirana meja: dunajska kar šestkrat podrobneje od šoštanjske. Večina opisov mej in obhodov pomirij krajev je potekala v desno, izjemoma pa tudi v levo: v Višnji Gori in pri opisu pomirja Novega mesta v 17. stoletju (starejši opis tega pomirja kroži v desno).

Ob obhodih pomirij so kovali posebne kovance, imenovane tudi žetoni, ¹⁰¹ medalje, objezdni oziroma »pomirski« pfeningi ¹⁰² (*Burgfriedsbereitungs Münzen, Auswurfpfennige, Burgfriedpfennigen*), ki niso bili plačilno sredstvo, ampak spominski novci, ¹⁰³ bili so okrogli, pravokotni ali rombasti (klipi, rezani iz pločevine s škarjami), cinasti, bakreni, srebrni in zlati; ¹⁰⁴ okrašeni so bili s podobami krajevnih svetniških zavetnikov, z grbi, letnicami, inicialkami sodnikov in napisi. V pripravi na obhod leta 1729 v Celovcu so jih skovali približno 1200. ¹⁰⁵ Zelo različen nabor velikosti oziroma vrednosti in oblik kovancev, skovanih ob obhodu leta 1673 v Gradcu, priča o tem, da so imeli različen namen in ciljno publiko. ¹⁰⁶ Kovance so metali med mladino in polagali pod mejnike kot »podzemne priče«, ¹⁰⁷ da je mejnik na pravem mestu – morda gre za ostanek nekdanjega žrtvovanja, ki je spremljalo vzpostavitev in obnovo meje. ¹⁰⁸

Katalog elementov, ki so definirali obred »obhod pomirja«, med drugim obsega:

- **ponavljanje obreda**: na 1 leto ¹⁰⁹ (Motnik), ¹¹⁰ na 3 leta ¹¹¹ (Hernstein) ¹¹², na 7 let (Šoštanj, Motnik), ¹¹³ 8–10 let, ¹¹⁴ na daljša obdobja (Radgona – 30 let, Gradec 76 let (1673–1749));
- **termin**: spomladi (Maribor 17. april, Šoštanj 1. maj), poleti (Celovec 10. avgust, Gradec 29. in 30. avgust 1673, 2. in 3. september 1749); ¹¹⁵
- **trajanje obhoda**: 1 dan (Šoštanj, Laško, Celovec), 2 dni (Radgona, Gradec), ¹¹⁶ 4 dni (Maribor);

¹⁰¹ <https://www.numisbids.com/n.php?p=lot&sid=3495&lot=1775> (8. 5. 2021).

¹⁰² Hernja Masten, *Vpisna knjiga*, str. 34.

¹⁰³ Klütz, *Münznamen*, str. 40.

¹⁰⁴ Pscholka, *Der Grazer Burgfried*, str. 30.

¹⁰⁵ <https://de.wikipedia.org/wiki/Viktring> (26. 5. 2021).

¹⁰⁶ Poznani so na primer za obhode v krajih Gradec, Celovec, Šentvid ob Glini, Ptuj, Frohnleiten, Ljubljana in Radgona (Probszt–Ohstorff, *Die Kärntner Medaillen*, str. 101 ss; Röser, *Verzeichniss*, str. 25; Ankershofen, *Handbuch*, str. 416; Pichler, *Repertorium*, str. 50; Probszt, *Unbekannte*, str. 95 in spletni katalogi).

¹⁰⁷ Poimenovanje po: Reichert, *Zur Geschichte*, str. 13.

¹⁰⁸ Schneider, *Von Grenzen*, str. 6–13.

¹⁰⁹ Ob izvolitvi novega sveta: Hofrichter, *Burgfried-Bereinungen*, str. 2. – Najmanj enkrat letno: Reichert, *Zur Geschichte*, str. 35.

¹¹⁰ Urankar, *Zgodovina*, str. 21.

¹¹¹ Erjavec, *Koroški Slovenci*, 3, str. 492.

¹¹² Becker, *Hernstein*, str. 219.

¹¹³ Urankar, *Zgodovina*, str. 21.

¹¹⁴ Bidermann, *Die Bereinigungs-Ritte*, str. 219.

¹¹⁵ Pscholka, *Der Grazer Burgfried*, str. 52, 54.

¹¹⁶ Na primer 29. in 30. avgust 1673 (Pscholka, *Der Grazer Burgfried*, str. 30).

⁹⁶ Beiträge, str. 64.

⁹⁷ Erben, *Deutsche Grenzaltertümer*, str. 56.

⁹⁸ <https://www.geschichtewiki.wien.gv.at/Burgfried> (8. 4. 2021).

⁹⁹ Popelka, *Untersuchungen*, str. 214.

¹⁰⁰ Pscholka, *Der Grazer Burgfried*, str. 28 sl.

- stranjevanje (podiranje) nepravilno postavljenih manjših objektov (lesene meje, plotovi, ograje);
- posebne mejne točke: pot skozi objekte, ki so stali neposredno na meji pomirja (skozi okna, skozi luknjo pri vretenu kovačnice (Šoštanj), prečkanje potoka s pomočjo kolov (Šoštanj);
 - mejniki: 5 Šoštanj, 24 (25) Gradec, 90 (98) Dunaj;
 - skupen obrok oziroma zastoj pijača: Laško – večerja, Šoštanj – topli obrok in vino, Celovec – kosilo na mizah na prostem na najbolj oddaljenem delu poti;¹²⁶
 - spominski kovanci različnih oblik, materialov, velikosti in vrednosti;¹²⁷
 - »sprejem« med tržane: mladostnik trikrat postavljen na ključni mejni kamen (Šoštanj).

Pri šoštanjskem obhodu se pojavljajo trije izredni elementi: prehod skozi kovačnico skozi luknjo pri vretenu, prečkanje potoka na kolih in sprejem mladine med tržane s trikratnim postavljanjem (posedenjem) na mejni kamen, pri katerem se je obhod začel in končal.

Tabela: Okvirna površina in obseg pomirij izbranih naselbin

naselje	površina (km ²)	obseg (km)	mejni kamni	kamnov na km
Radovljica	0,03	0,8		
Višnja Gora	0,9	4,2		
Šoštanj	5,4	9,5	5	0,53
Laško	6,2	12,3		
Ljubljana	6,8	13,3		
Celje	10	16,7		
Gradec	14,7	18	25	1,39
Kostanjevica	16,9	17		
Ptuj	18,8	18		
Dunaj	22,2	30,2	98	3,25
Novo mesto	29,3	31,4		

Ali je bilo pomirje Šoštanja veliko ali majhno? Po površini je bilo približno 180-krat večje od mikropomirja mesta Radovljica, ki je obsegalo samo območje obzidja. Bilo je šestkrat večje od pomirja mesta Višnja Gora. Primerljivo je bilo s pomirjem Laškega, pomirje Ljubljane je bilo od šoštanjskega večje le za četrtno, pomirje Celja je bilo približno dvakrat večje. Trikrat večja so bila pomirja Gradca, Kostanjevice in Ptuja, štirikrat večje je bilo pomirje Dunaja in petinpolkrat večje pomirje Novega mesta, ki je bilo izenačeno kar z obsegom deželskega sodišča in skoraj tisočkrat večje od pomirja Radovljice.

Primerjava pomirja Šoštanja z drugimi pomirji v deželskem sodišču Šoštanj

Deželsko sodišče Šoštanj je v 16. stoletju obsegalo območje od meje s Koroško v Šentvidu (na severozahodu) do vključno Ponikve (na jugovzhodu).¹²⁸

Orožen piše, da znotraj območja deželskega sodišča Šoštanj – poleg pomirja trga Šoštanj – ležijo še pomirja gradov Velenje, Šalek, Turn in Švarcenštajn.¹²⁹ Zaris mej pomirij na karto pokaže, da nekatera grajska pomirja niso v celoti ležala v enem deželskem sodišču: pomirje gradu Šalek je na primer iz vitanjskega segalo v deželski sodišči Slovenj Gradec in Šoštanj (v Šoštanj so morali izročati težje prestopnike – »malefične« osebe, ki so hujska kazniva dejanja zagrešili zahodno od Pake), del pomirja gradu Vodriž je segal iz slovenjgraškega v šoštanjsko sodišče, del pomirja Ekenštajna iz vitanjskega v šoštanjsko ... Po Hriberniku naj bi bili leta 1623 na območju šoštanjskega deželskega sodišča še pomirji (ogradi) gradov Forhtenek in Lilienberg.¹³⁰ Forhteneški urbar iz leta 1480 pravi, da pomirja ni mogoče ugotoviti, urbar iz leta 1524 pa, da pomirja ni, da grad leži v deželskem sodišču Šoštanj in da pristojnost deželskega sodnika velja do grajskega mostu.¹³¹

¹²⁸ Meja (*Pimerk*) deželskega sodišča Šoštanj se začne na kamnu, kjer se Paka izliva v Savinjo (1), kraju se pravi »V zelenem jezercu« (*im grünen Tumpff*), od tam gre na ozemlje, ki sodi pod Letuš, in skozi Preseko (2), dalje na Frauenburg na opuščeni grad (*öden Schloss* – 3), na Preseko in na potoček. Dalje na Letonjevo (*Latayne* – 4) in navzgor k županu na Skornem (*Suppan am Skhorn* – 5), do kamor sežejo njegova polja, nato preko sredine (*enthalt*) cerkve sv. Antona (6), za potokom navzgor do Sedelskove hube (*im Sattel* – 7), ki spada pod Šoštanj. Potem proti potočku, do potoka, ki se tam izliva v Belo vodo (8), pod Podkrižnikom (*Podkerschnigg* – 9) in dalje navzgor preko sredine Slenišnika (*enthalt des Slenyschnagg* – 10) in dalje preko sredine cerkve sv. Vida (*bis zur halben Kirchen* – 11), katere polovica spada pod Pliberk. Od tam navzdol proti Bačovniku (*Batschounikh* – 12), na rudnik (13) in ob potoku Velunja (14) do Murna (*Mori* – 15), navzgor za majhnim potočkom do korita (*Trog*) ob cestah. Od tam preko celega hriba do Vrhovnika (*Verhounik* – 16), dalje v hrib na Graško goro (*Windischgrazer Berg* – 17), dalje na Medveda (18) nad sv. Ožbaltom in navzdol v Pako (19) in proti Šaleku. Dalje od šaleškega pomirja (20) in roba koseškega urada (*Erdlinger Amt*) na Kožlju (21) do Strebovnika (*Stabonigg* – 22) v helfenberški vasi. Navzdol k soteškemu kmetu Rožmanu (23), dalje navzdol do potoka in navzgor proti Soteski (23) in vasi, kjer je Lenart Winter (Zima). Nato na Globoko (*Glawokho* – 24), do koder se plačuje dajatve v Šoštanj. Dalje na Maligajev mlin (25) in pod Sevcnikom (*Selschnigg* – 26) na (*Khrastoschikh* – 27) za Vinsko Goro (*Weinberg*) navzgor proti Strimirju (28) in navzdol ponovno k zelenemu jezercu. Transkripcija: Orožen, *Das Dekanat Schallthal*, str. 429–431. StLA, Laa-A.–Antiquum–II–K–69–158, Stokurbar Schönstein und Katzenstein, 1578, fol. 222, 223; StLA, Laa-A.–Antiquum–II–K–70–159, Stokurbar Schönstein und Katzenstein, 1594, fol. 221, 222.

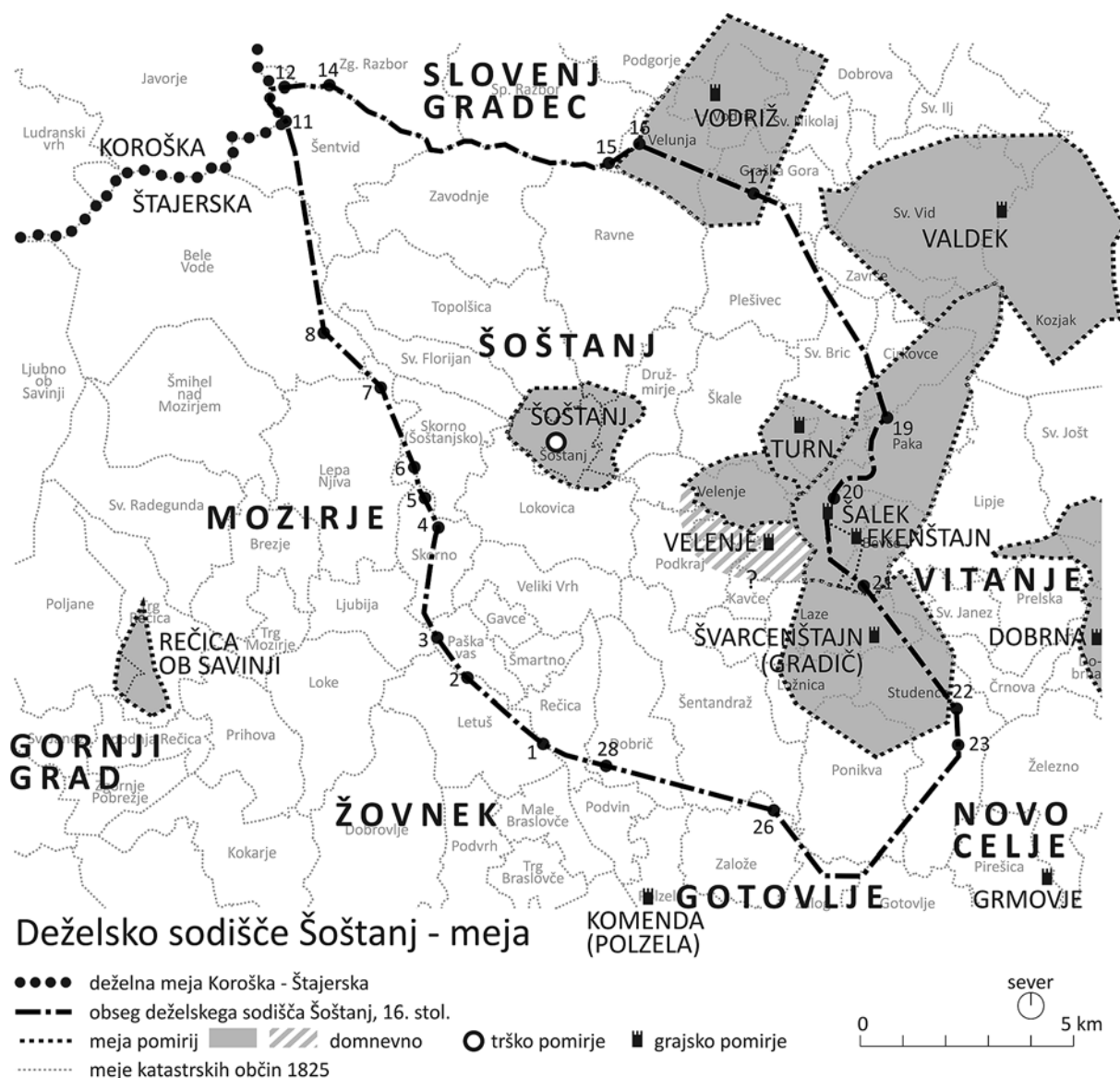
¹²⁹ Orožen, *Das Dekanat Schallthal*, str. 431.

¹³⁰ Hribernik, *Mesto Šoštanj*, str. 69.

¹³¹ Orožen, *Das Dekanat Schallthal*, str. 443, 444.

¹²⁶ <https://de.wikipedia.org/wiki/Viktring> (26. 5. 2021).

¹²⁷ Omemba zlatih in srebrnih spominskih kovancev v Erben, *Deutsche Grenzaltertümer*, str. 57.

Deželsko sodišče Šoštanj – meja (R. Poles, 2021).

Meje (vsaj nekaterih) grajskih pomirij so bile dosti bolj sprejemljive kot meje šoštanjskega trškega pomirja, kjer je bil potek meje v 16. in 19. stoletju sicer opisan z različnim naborom mejnih točk, a je trasa meje ostala v grobem enaka. Pri pomirju gradu Velenje so lastniki avtonomno kupčevali z velikimi kosi ozemlja, ki so jih priključevali k pomirju ali jih iz njega izločali.¹³²

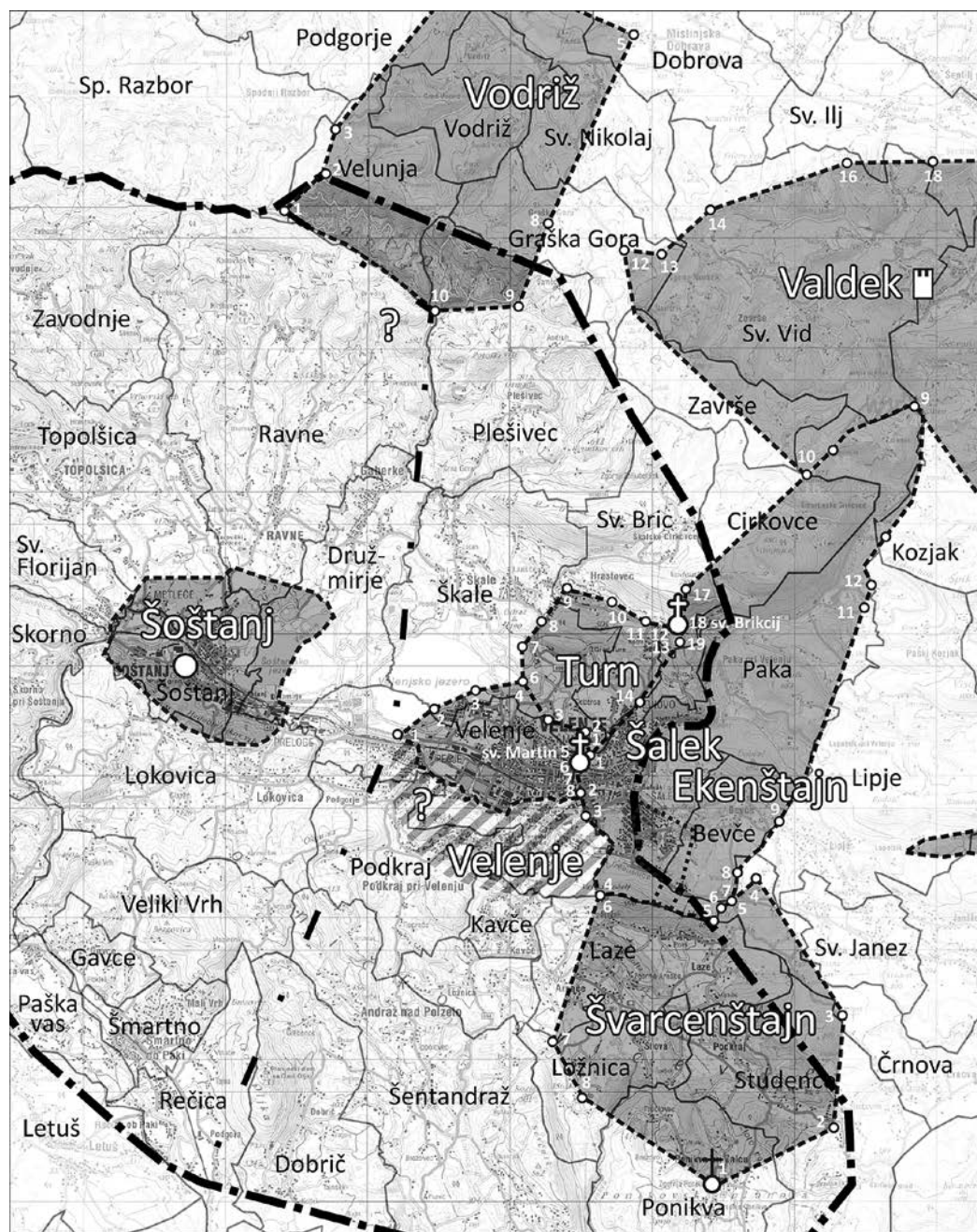
Znotraj pomirja trga Šoštanj so imela nekatera zemljišča poseben pravni status: pokopališče pri cerkvi sv. Mihaela jožefinski kataster pod parcelno številko 460 opiše kot »cerkveno svobodno dvorišče za pokopavanje«, pri čemer uporabljeni izraz »Freyhof« pomeni zemljišče, prosto davkov in drugih dajatev ter neodvisno od nižjega (lokalnega) sodstva. Tudi

plemstvo in duhovščina sta bila izvzeta iz pristojnosti mestnega oziroma trškega sodnika.¹³³

Opazovali smo spremembe v načinu opredeljevanja meje trga Šoštanj, ki je bila prvotno naslonjena na čitljive naravne strukture, nato navezana na vidne grajene elemente okolja in slednjič dopolnjena s petimi mejnimi kamni; okvirni potek meje si je lahko zapomnil tudi najpreprostejši tržan. Meja kasnejše katastrske občine Šoštanj v franciscejskem katastru (1826), ki jo je zarisal in opisal geometer kot strokovnjak specialist, je definirana že povsem drugače: s 37 mejnimi količki (Grenzpflocken), razdalje med njimi

¹³² Orožen, *Das Dekanat Schallthal*, str. 269 sl.

¹³³ Zahvaljujem se Frenku Špilerju iz Knjižnice Velenje za vso potrpežljivo pomoč pri zbiranju literature z medknjižnično izposajo ter dr. Aloisu Ruhriju iz Zgodovinskega društva za Štajersko za posredovane skene, ki so mi omogočili nadaljnje delo.

Deželsko sodišče Šoštanj z okolico - pomirja

- obseg deželskega sodišča Šoštanj, 16. stol.
- delitev na deželski sodišči Šoštanj in Velenje, 17. stol.
- meja pomirij domnevno
- trško pomirje
- grajsko pomirje
- meje katastrskih občin 1825

Osrednji del območja deželskega sodišča Šoštanj s pomirji trga Šoštanj ter gradov¹³⁴ Šalek, Turn, Velenje, Švarcenštajn, Ekenštajn, Vodriž in Valdek – z razdelitvijo na deželski sodišči Šoštanj in Velenje v prvi polovici 17. stoletja¹³⁵ (R. Poles, 2021).

¹³⁴ Opisi mej v prilogi na koncu besedila. Oznaka pomirij gradu Komenda v Polzeli in gradu Grmovje povzeta po karti Die Landgerichte und Burgfriede der Steiermark zur Zeit Maria Theresias, priloga k Mell in Pirchegger, *Steirische*

Gerichtsbeschreibungen, https://de.wikipedia.org/wiki/Datei:Landgerichte_Burgfriede_Steiermark_18_Jhdt.jpg (12. 9. 2021).

¹³⁵ Hribnik, *Mesto Šoštanj*, str. 69.

so navedene v sežnjih, zamiki v smeri pa s koti v stopinjah.¹³⁶ V tem suhoparnem, tehničnem opisu so od vidnih delov prostora kot mejni elementi uporabljeni samo še potoki in ceste. Le še korak je do sodobnega, hipernatančnega definiranja mej s koordinatami globalnega sistema pozicioniranja, ki se ne ozira več na vidne elemente prostora, ampak temelji na satelitih. Nekdaj živa in nazorna mentalna slika meje se je spremenila v nemo tabelo nezapomnljivih števil z množicami decimal; namesto ljudskega spomina informacijo o meji hrani računalnik v prostorski bazi podatkov.

Ker obstoj meje ni več vezan na ljudski spomin, je ni več treba obnavljati (v prostoru in spominu) s cikličnim obredjem, ki je bilo v primeru trga Šoštanj presenetljivo slikovito.

PRILOGA 1: Pomirja nekaterih krajev na Slovenskem¹³⁷

VIŠNJA GORA: Leta 1461 je cesar Friderik III. pisno določil trško pomirje: do novega križa sv. Lenarta pod trgom na cesto (1) in od tam do cerkve sv. Lenarta (2), preko sredine griča, na katerem stoji cerkev, in od tiste cerkve sv. Lenarta in griča do Starrega trga (Altenmarkt – 3) na gornjo cesto, od gornje ceste do izvira (Brünndl) sredi Goric (4) in dalje do izvirka, ki izvira ob župnišču (5), in dalje do hrasta, ki stoji na kraju »Khosicz«, kjer potem ležijo polja in travniki omenjenega župnišča (6).¹³⁸

ŠOŠTANJ (19. stoletje): Podhrastnik – 1. mejnik, mimo Sraleta, Poštajner – 2. mejnik, skozi kovačnico Marovškega kovača, Lep, skozi gozd, pod Plešajem – 3. mejnik, ob Kovaču, do Miklava – 4. mejnik, nad talilnico, ob hrastu (namesto kamna), preko Tamšetovega travnika – 5. kamen, čez Pako, navkreber do Klancjurja, Hliš, Ostrožnik, Vrhovnik, Pušnik, na koncu Penka navzdol do Podhrastnikovega kozolca.

LAŠKO (1769): 1. mimo župnišča, 2. proti kraju Jagodiče, 3. »pod Švepom«, 4. ob Simonu na Tolstem, 5. mimo Zorka na vzpetino, 6. dol v bližini Janiža, 7. na vzpetino Žikovce, 8. prečno nad rudnikom navzdol, 9. gor na Gradnik in Gaber, 10. desno skozi vinsko gorico ob Hermanovem vinogradu, 11. navzgor na Lahomščico, 12. ob Marija Gradcu čez Savinjo, 13. kjer je nekdanja stala hiša Kajtne, 14. na sv. Krištofa, 15. na cesto proti Sv. Mihaelu, ki vodi na sv. Jedrt, 16. preko kamnoloma na Rečico, 17. na trški prostor.¹³⁹

CELJE: Mejne točke po opisu meje pomirja Celja v listini grofa Friderika II. Celjskega iz 11. 4. 1451: Temu našemu mestu smo po svoji volji in s tem pismom dali tudi pomerij, ki se začne pri mostu na Ložnici [1] tostran zverinjaka [2], nato ob logeh [3], navzgor do gozda [4], mimo Svetega Duha [5], nato do Trnovelj (Dürenpüchl) [6], kjer stojе vislice [7], od tam do Hudinje (Khöding) [8] in čez potok Voglajna (Agley) [9] do kamna, ki označuje koseško ozemlje (pimerckh) [10]. Od tega kamna do križa [11], kjer se jezdi na Gornje Celje, in od tod ob Savinji [12] do dvorca [13], ki je bil nekdanj Pruckhlerjev, nato čez Savinjo [14] do izvira (jungkhprunn) [15], od tam čez vinograde [16] v Lisce (Leiß) [17] do dvora, imenovanega Pobrežje (Pabersniz), nekdanj od Konrada Sarauerja, ter naravnost čez Savinjo [18] do omenjenega mostu [19 = 1]. Znotraj teh mejnikov in meja naj urejuje stvari vsak mestni sodnik, ki ga bomo postavili mi, naši dediči in nasledniki ali naš oskrbnik, ne da bi mu to oporekali in/ali ga pri tem ovirali mi, naši deželski sodniki ali drugi naši pravdarji.¹⁴⁰

KOSTANJEVICA (1625): »Od Karlič [pri Krki – 1] mimo Závod [2] na hrib sv. Mohorja – [3] cerkev sv. Marije Magdalene na Ržiščih [4] – na cerkev Marije device na Malih oziroma Velikih Vodenicah [5] – čez mali boršt [6] na »Kamenato mlako« [danes ledinsko ime Kamenja pri Dolenji Prekopi, kjer so stale vislice – 7] – preko Krke [8] na kmetijo Gašperja Bolhe, podložnika kostanjeviške farne cerkve, na mlako, ki jo domačini imenujejo Valenčovka [9] – na potok Gorenji Sajevec in zopet proti Krki«.¹⁴¹

LJUBLJANA (16. stoletje): »Mestno pomirje začenja pri potoku Rakovniku (Rakhounikh – 1 [5]), kakor teče od Samerovih njiv (von des Samereks akher) in travnikov, kjer se gre proti Šmarju (Sanct Marein); in od tod preko vode Ljublj[ic]e (Laybach – 2) nad mestom, do potoka pod Vičem (Weitsch – 3), ki teče z Rožnika (Rosenpach); in od tega potočka gor na Apfalterjev stolp (des Apfalterrs thurn – 4) proti sv. Jerneju v Šiški (sanct Bartholomee za Khaitsch) na potoček; in od tega potočka preko polja k lesenemu križu tostran sv. Krištofa (sanct Christoff – 6) pri razpotju proti Klečam (Khletschach); in od tega križa zgoraj preko polja in njiv do Blatne vasi (dorflein Göss – 7); in od tod do vasi Vodmata (dorf Udmaidt – 8) in sv. Petra (sanct Petter – 9), farne cerkve ljubljanske; in od te vasi preko vode Ljublj[ic]e (wasser Laybach) pod mestom do Soteske preko gorice ali griča zopet do potočka Rakovnika (Rakhonik)«.¹⁴²

¹³⁶ Opis meje k. o. Šoštanj (*Definitive Grenzbeschreibung der Gemeinde Schönstein*) v franciscejskem katastru: SI AS 177/C/F/C411/s/PR, geometer Janez Pregšinger.

¹³⁷ Številke v oglatih oklepajih so označene na karti posameznih pomirij.

¹³⁸ Dimitz, *Geschichte Krains*, 1, str. 312. O lokaciji cerkve sv. Lenarta: Golec, Nova spoznanja, str. 112, 113.

¹³⁹ Pomoč pri določanju meje Laškega: Videc, *Pobod*, str. 5.

¹⁴⁰ Isti opis so povzemale tudi kasnejše listine s potrditvami mestnih pravic (po: Bezovšek, *Privilegiji*, str. 40, 41).

¹⁴¹ Mlinarič, *Kostanjeviško gospostvo*, str. 72.

¹⁴² Kos, *Srednjeveška Ljubljana*, str. 39. – ... »od vseh teh krajev toliko (navzven), kot lahko moški vrže pešeni kamen ('Zandstein')« (Dimitz, *Geschichte Krains*, 1, str. 237). Gl. tudi

PTUJ (18. stoletje): Meja ptujskega pomirja se je začela zahodno nad Orešjem (Nußdorf – 1) pri vinogradu poštnega uradnika Harma ob Dravi (občina Krčevina) ter je šla zahodno čez Vurberško cesto skozi Krčevino (2) in Mestni vrh (Stadtberg – 3), od tam čez Radgonsko cesto proti Rogoznici, kjer se vidi znamenje pri Rogozniškem mlinu (4) ob pešpoti proti Podvincem. Od tod je potekala na vzhodu prek Brstja (5), Ormoške ceste (Friedauer StraÙe – 6) in Drave (7) do gradu Turnišče (8), kjer je tekla skozi kuhinjsko okno in se vlekla v južni smeri proti Zgornji Hajdini (9) in Skorbi (10), kjer stoji znamenje pri mlinu, se z juga zahodno približala Dravi in se tam spojila z začetkom meje na drugem bregu v Orešju, s čimer se je obseg pomirja kazal skoraj kot pravokotnik.¹⁴³

NOVO MESTO: Določitev pomirja po novo-meškem privilegiju iz leta 1365, 16. člen: »K temu opisujemo, dajemo in razmejujemo novoimenovanemu mestu okrožje, kot je obseženo z naslednjimi mejami: Prvič nad mestom do vode, ki se imenuje Prečna (1), in od izvira Prečne (2) do Luknje (3) in okoli vsega hriba, ki se imenuje Kal (4), in zgoraj okrog do meje pod Strmcem (5) okoli do mejnikov, ki potegnejo mejo navzgor v Ždinji vasi (6), in k dvema dvoroma na hribu (7) do potoka, ki tam teče pod Zgornjim Grčevjem (8) po zemljišču tja med Starim gradom in Česnjicami (9) v Krko pod mestom Rudolfovim (10)«. ¹⁴⁴

PRILOGA 2: Opisi mej pomirij gradov v šoštanskem deželjskem sodišču¹⁴⁵

Pomirje gradu ŠALEK (1771): Začetek pri mejniku nad sv. Martinom ali v Vodelah [1], od tam po poti pod sv. Martinom proti potoku, imenovanemu Paka [2], od tam med posestvi pristav gospostev Velenje in Salek [3] do vrha hriba Koželj [4], od tam na vrh Malega Kožlja [5] do izvira, imenovanega Kozja pišica [6], od tam do Obirca [7] v Trebuši, od tam po jarku med Dobrovo in bevškimi posestvi [8] proti »Voclanzä« in Ježovnikovemu vinogradu [9], od tam do kleti Smosur (?) skozi prešo (?) [10]. Od tam

po cestah skozi gozd, pod Lipnikom [11], od tam do Blažičevih stavb [12] skozi »läben (?)«, od tam po cesti proti Kozjaku [13], od tam na črni tolmun v Paki [14], od tam po jarku proti Medvejeku [15] skozi »läben (?)«, od tam na vrh hriba Smodivnik [16] nad Videmškom, od tam na Vodemlo [17], od tam do cerkvenega stolpa sv. Brikcija [18]. Od tam skozi Špitalovo dvorišče [19], od tam po poteh in cestah do mejnika nad sv. Martinom [1].¹⁴⁶

Pomirje gradu TURN (1772): Začetek pri mejniku nad sv. Martinom [1], od tam na vrh hriba Vodela [2], po cesti proti tičnici (?) vögltesa velenjskega gospostva [3], od tam na vrh nad Kukenberskom [4] in dalje navzgor po poti proti ?(wiesmath) Jurija Puklača, imenovana Bračiči [5], do vode in Dobravškove ograje med Dobravškom in posestvom pristave gospostva Turn [6] do vrat, od tam do Gorjakevškove ograje ob Goričarjevi ogradi za živino [7], od tam po jarku [8] proti Lenhartovi usnjarni [9]. Od tam do Davnikove usnjarne [10]. Od tam naravnost po vodnem jarku, pod gorskopравnim posestvom Jakoba Potočnika [11] do cerkve sv. Brikcija [12] in gornjih vrat Špitalov ter skozi Špitalovo dvorišče [13] proti sušilnicam, od tam po poteh in cestah do Konovega [14], od tam po cesti do polja z mejnikom (pri) sv. Martinu v Vodolah [1].¹⁴⁷

Pomirje gradu VELENJE: 1. (1598) Grad Velenje ima krožno naokoli pomirje ... – 2. (1599) Območje na desnem bregu Pake: Najprej od brvi v Pesju [1] (Hundsorffer Steg), tako da se pomirje velenjskega sodišča v Paki pri omenjeni brvi konča in se nadaljuje skozi vas po stari poti čez gmajno [2] ob ograji do skupnega naselja (Gemeiners Behausung) in dalje poleg ograje do potoka, imenovanega Lepena [3], po potočku pa gor in gor do konfina turnskega (grad Turn) pomirja [4], ob konfinu turnskega pomirja gor in gor do konfina pomirja gospoda Rambsišla (šaleški) [5], po vodnem jarku pod cerkvijo sv. Martina [6], od koder so gospod Rambsišl in njegovi predhodniki izročali prestopnike deželjskemu sodišču gospostva Šoštanj, in od tega območja do ograje, ki ločuje župnijsko in velenjsko zemljišče [7], dalje do Pake [8] in sledeč po Paki /.../ ponovno do zgoraj omenjene brvi v Pesju [1].¹⁴⁸

Pomirje gradu ŠVARCENŠTAIN (1772): Pomirje Švarcenštajn se začne v vasi Ponikva [1], po sredini do jarka, imenovanega »v kamnu«, pri opekarniških lopah Helfenberga [2] dalje na vrh Razgorje [3], do Stegwich [?], po jarku na Dobrovo (4), preko tako imenovanega Obirca [5], dobrovskega podložnika, na vrh Kožlja [6], po njem do tako ime-

Privilegijska knjiga mesta Ljubljana, listina št. 99, <https://www.zal-lj.si/wp-content/blogs.dir/4271/files/privilegijska-knjiga/075.jpg> (12. 9. 2021).

¹⁴³ Hernja Masten, *Vpisna knjiga*, str. 22, 23; dopolnjeno po: Raisp, *Pettau*, str. 181, 182.

¹⁴⁴ Kos, *Ustanovitev Novega mesta*, str. 106. – Lega vislic po: Vrhovec, *Zgodovina*, str. 16. – Za preciziranje poteka meje sta bila uporabljena opisa iz istega vira: str. 13 (v listini iz časa Leopolda I. so našteje vasi, ležeče v teh mejah: Ločna, Mačkovec, Lešnica, Jelše, Česnjice, Trška Gora, Ždinja vas, Dolenje in Gorenje Kamence, Dobrava, Boršt, Daljni Vrh, Hudo, Potočna vas, Velika in Mala Bučna vas, Bršljin, Kal, Prečna, Češča vas, Groblje, Irča vas (na drugem bregu Krke), Cegelnica in Paka.) in op. 1, str. 13.

¹⁴⁵ Številke v oglatih oklepajih so označene na karti deželjskega sodišča Šoštanj.

¹⁴⁶ Mell in Pirchegger, *Steirische Gerichtsbeschreibungen*, str. 428.

¹⁴⁷ Prav tam, str. 403.

¹⁴⁸ Orožen, *Das Dekanat Schallthal*, str. 269.

novanega Korošca [7] proti vasi Kote [8] na Kalež proti Ponikvi [9].¹⁴⁹

Pomirje gradu EKENŠTAJN (Gorica) (1772): Znotraj območja velikega pomirja gradu Šalek je obstajalo po površini majhno pomirje gradu Ekenštajn ali Gorica – obsegalo je samo posesti gospostva in podložnikov.¹⁵⁰

Pomirje gradu VODRIŽ (1576): sredina Velunje pri Moriju [1], Vrhovnik [2], vzpetina ob Strgarju [3], vas Preseka [4], vas Dobrala (Dobranska vas) [5], Geranekh? [6], Weilunndt? [7], Graška gora [8], Črni potok [9], Velunja [10], Mori [1].¹⁵¹

Pomirje gradu VALDEK (16. stoletje): Sv. Florijan [1], Gregor Šmid [2], jarek [3], Kozjak [4], Pleše – že v vitanjskem sodišču [5], Kriče [6], Klebešek [7], Klabokem (Globoko) [8], tolmun v Paki [9], Smodikh (Smodivnik) [10], Graška gora [11], Valant [12], Lahovnik [13], Zavijanšek (Sajanscheg – Zajamšek) [14], hrib Strauniko [15], Črepič [16], velik kamen v dolini pri Okreh [17], hrib Lušovica (Lučevic) [18], Cesnik [19], Sv. Lenart [20], hrib Drijakh (Turjak) [21], Sv. Florijan [1].¹⁵²

VIRI IN LITERATURA

ARHIVSKI VIRI

AT ÖStA – Österreichisches Staatsarchiv

KA – Kriegsarchiv

KPS (Karten- und Plansammlung) LB (Landesbeschreibungen) K VII b, 52 E, Innerösterreichs Landesbeschreibung (1806–1811), Aufstellung eines Corps bei Schönstein.

ISN ZRC SAZU – Institut za slovensko narodopisje
ZRC SAZU

Göthova topografija (GT) (kopije iz StLA):

GT 413.5, Odgovori gospostva Šoštanj in imenja Forhtenek.

GT 413.6, Matevž Sajovic: *Odgovori na vprašalnice gospoda G. Gotha [...] s strani magistrata municipalnega trga Šoštanj*, 1843.

Muzej Velenje

Vošnak, Laurentius: *Liber memorabilium parochiae s. Michaelis prope Schönstein* (Kronika župnije sv. Mihaela pri Šoštanju), 1872 (kopija).

SI AS – Arhiv Republike Slovenije

AS 177, Franciscejski kataster za Štajersko

AS 1110, Jožefinski kataster za Štajersko

SI PAM – Pokrajinski arhiv Maribor

PAM 1, Zbirka listin (dostopno tudi na monasterium.net)

StLA – Steiermärkisches Landesarchiv

HS 1385: Gadolla, Franz Ritter v.: *Die Marktfleken Schönstein* (napisano po letu 1857, sken v Knjižnici Velenje).

Landschaftliches Archiv (Laa), Antiquum II

LITERATURA:

Aigner, Heribert: *Testes per aures tracti und Plinius*, n. h. XI, 45, 251. *Zeitschrift des Historisches Vereines für Steiermark* 67, 1976, str. 221–225.

Ankershofen, Gottlieb: *Handbuch der Geschichte des Herzogthumes Kärnten*, II. Band, 1. Heft. Klagenfurt: J. Leon'schen Buchhandlung, 1853.

Babnik, Janko: *Sledovi slovenskega prava*. Ljubljana: samozaložba, 1883.

Baš, Franjo: Topografska dinamika Mariborskega polja. *Kronika slovenskih mest* 4, 1934, str. 322–325.

Becker, Moritz Alois: *Hernstein in Niederösterreich*, II. Band, 2. Hälfte. Wien: A. Holder, 1889.

Beiträge zur kirchlichen Topographie von Kärnten (aus Viktringer Archiv). *Archiv für vaterländische Geschichte und Topographie* 2, 1850, str. 56–88.

Bezovšek, Martina: *Privilegiji mesta Celje do konca srednjega veka*. Maribor, 2012 (tipkopis diplomskega dela).

Bidermann, Hermann Ignaz: Die Berainungs-Ritte der Vorzeit. *Zeitschrift für deutsche Kulturgeschichte* 3, 1858, str. 216–219.

Bizjak, Nejc: *Geološko-geomehanske raziskave v območju severnega področja Vrhovnikovega vrha pri Šoštanju*. Ljubljana, 2016 (tipkopis diplomskega dela).

Dimitz, August: *Geschichte Krains von der ältesten Zeit bis auf das Jahr 1813*. 1. Teil. Laibach: Ign. v. Kleinmayr & Fed. Bamberg, 1874.

Erben, Wilhelm: Deutsche Grenzaltertümer aus den Ostalpen. *Zeitschrift der Savigny-Stiftung für Rechtsgeschichte* 23, 1922, str. 1–65.

Erjavec, Fran: *Koroški Slovenci*. 3. del: *Od francoskih vojska do revolucije leta 1848*. Celovec: Družba sv. Mohorja, 1960.

Gänsler, Gerald: Inventar der Typarsammlung des Steiermärkischen Landesarchivs. *Mittheilungen des Steiermärkischen Landesarchivs* 42/43, 1993, str. 121–202.

Gestrin, Ferdo: Radovljica – vas, trg in mesto do 17. stoletja. *Zgodovinski časopis* 45, 1991, str. 517–547.

Golec, Boris: Nova spoznanja o začetkih Višnje Gore. *V Višnjo Goro: druga knjiga* (ur. Pavel Groz-

¹⁴⁹ Mell in Pirchegger, *Steirische Gerichtsbeschreibungen*, str. 402.

¹⁵⁰ Prav tam, str. 427. Obseg dominikalne posesti v Poles, *Načrt*, str. 112.

¹⁵¹ Mell in Pirchegger, *Steirische Gerichtsbeschreibungen*, str. 388.

¹⁵² Prav tam, str. 387.

- nik). Višnja Gora: Krajevna skupnost, 2008, str. 106–115.
- Grimm, Jacob: *Deutsche Rechtsalterthümer*. Göttingen: in der Dieterichschen Buchhandlung, 1828.
- Hermann, Heinrich: *Handbuch der Geschichte des Herzogthumes Kärnten*, 2. Teil, 1. Heft. Klagenfurt: J. Leon'schen Buchhandlung, 1853.
- Hernja Masten, Marija: *Vpisna knjiga meščanov mesta Ptuja 1684–1917*. Ptuj: Zgodovinski arhiv, 1995 (Viri, 1).
- Hofrichter, Joseph Carl: Burgfried-Berainungen in alter Zeit. *Grazer Zeitung: Amtsblatt für die Steiermark*, 11. 4. 1876.
- Hofrichter, Joseph Carl: *Die Privilegien der kaiserl. königl. landesfürstlichen Stadt Radkersburg in Untersteier*. Radkersburg: bey Alois Weitzinger, und in Kommission bey Damian und Sorge in Grätz, 1842.
- Hribernik, Franc: *Mesto Šoštanj, zgodovinski opis*. Šoštanj: Občina Šoštanj, 1998 (ponatis).
- Hudales, Jože in Stropnik, Ivo: *Mlinškovo berilo, (i) zbrani etnološki in slovstveni zapiski*. Velenje: Kulturni center Ivana Napotnika Velenje, 1991 (Šaleški razgledi, 7).
- Kambič, Marko: Organizacija sodišč na slovenskem ozemlju v 16. stoletju s posebnim ozirom na Kranjsko. *Arhivi* 19, 1996, št. 1–2, str. 1–16.
- Klasinc, Anton: Ormož skozi stoletja v luči arhivskih virov. *Ormož skozi stoletja* (ur. Jože Curk). Maribor: Založba Obzorja, 1973, str. 50–100.
- Kljajič, Damijan: »Družmirje. Bila je vas, zdaj je jezero«. Vabilo na odprtje razstave, 17. 9. 2020.
- Klütz, Konrad: *Münznamen und ihre Herkunft*. Wien: Moneytrend Verlag, 2004.
- Kociper, Stanko: Pravne starine iz ormoškega okraja. *Časopis za zgodovino in narodopisje* 35, 1940, št. 1–2, str. 50–59.
- Kos, Milko: *Srednjeveška Ljubljana. Topografski opis mesta in okolice*. Ljubljana: »Kronika«, 1955.
- Kos, Milko: Ustanovitev Novega mesta. *Novo mesto 1365–1965, prispevki za zgodovino mesta* (ur. Janko Jarc et al.). Maribor: Obzorja; Novo mesto: Dolenjska založba, 1969, str. 78–87.
- Kovačič, Fran: Šoštanj. Gradivo za krajevne kronike. *Časopis za zgodovino in narodopisje* 10, 1913, str. 43–46.
- Kuret, Niko: Babji mlin. Prispevek k motiviki slovenskih panjskih končnic. *Slovenski etnograf* 8, 1955, str. 171–206.
- Mell, Anton in Pirchegger, Hans: *Steirische Gerichtsbeschreibungen. Als Quellen zum Historischen Atlas der österreichischen Alpenländer. (I. Abteilung. Landgerichtskarte: Steiermark)*. Graz: Leykam, 1914 (Quellen zur Verfassungs- und Verwaltungsgeschichte der Steiermark, 1).
- Mencej, Mirjam: *Sem vso noč lital v krogu. Simbolika krožnega gibanja v evropski tradicijski kulturi*. Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU, Znanstvena založba Filozofske fakultete v Ljubljani, 2013.
- Mencej, Mirjam: Simbolika obredov cirkumambulacije v tradicijskih skupnostih. *Studia mythologica slavica* 16, 2013, str. 125–148.
- Mioč, P. in Žnidaršič, M.: *Osnovna geološka karta SFRJ*. L 33–55: Slovenj Gradec. Beograd: Zvezni geološki zavod, 1977.
- Mittheilungen des Historischen Vereines für Steiermark*, 8. Heft, 1858, »Sammlungen des Vereines«, str. 16–45.
- Mlinarič, Jože: *Kostanjeviško gospostvo po urbarju iz leta 1625*. Ljubljana: Dolenjski kulturni festival Kostanjevica na Krki, 1970.
- Naschenweng, Hannes P.: *Der landständische Adel des Herzogtums Steiermark*. Ver. 1. Graz: Landesarchiv, 2020.
- Orožen, Ignaz: *Das Dekanat Tüffer*. Cilli: Johann Rakusch, 1881 (Das Bisthum und die Diözese Lavant, 4).
- Orožen, Ignaz: *Das Dekanat Schallthal*. Graz: Im Selbstverlage, 1884 (Das Bisthum und die Diözese Lavant, 5).
- Orožen, Janko: Gmajne na področju srednje Savinje in njenih pritokov. *Celjski zbornik*. Celje: Kulturna skupnost, 1957, str. 153–190.
- Pichler, Fritz: *Repertorium der steirischen Münzenkunde*, 1. Graz: Leuscher & Lubensky's Universitaets-Buchhandlung, 1865.
- Poles, Rok et al.: *Sakralna dediščina Šaleške doline*. Velenje: Založništvo Pozoj, 1998.
- Poles, Rok: *Načrt upravljanja s kulturno dediščino za grad Šalek*. Velenje: Muzej Velenje, 2020.
- Poles, Rok: O Po(d)hras(t)nikovem kozolcu ali kako sem napačno zapisal, da bi morala pot na hrib, pa tja v resnici trška meja sploh ni šla. *List* 23, 2019, št. 9, str. 6, 7.
- Poles, Rok: Od srčastega štita do srčastih kamnov: prispevek k poznavanju šoštanskega grba. *Kronika* 68, 2020, št. 1, str. 117–134.
- Poles, Rok: Peter Musi o delitvi občinske zemlje (gmajne). *List* 23, 2019, št. 12, str. 8, 9.
- Popelka, Fritz: Untersuchungen zur ältesten Geschichte der Stadt Graz. *Zeitschrift des Historischen Vereines für Steiermark* 17, 1919, str. 153–304.
- Probszt, Günther: Unbekannte Renaissance-Medaillen. *Numismatische Zeitschrift* 74, 1951, str. 86–95.
- Probszt-Ohstorff, Günther: *Die Kärntner Medaillen, Abzeichen und Ehrenzeichen*. Klagenfurt: Landesmuseum für Kärnten, 1964 (Buchreihe des Landesmuseums für Kärnten, 11).
- Pscholka, Gustav: Der Grazer Burgfried. *Zeitschrift des Historischen Vereines für Steiermark* 10, 1912, str. 27–58.
- Puff, Gustav Rudolf: *Marburg in Steiermark, seine Umgebung, Bewohner und Geschichte*, 2. Band. Graz: Andr. Leykam'schen Erben, 1847.

- Radovanovič, Sašo: Štajerski del Pomurja v 16. in 17. stoletju. *Zbornik soboškega muzeja* 9–10, 2007, str. 31–55.
- Raisp, Ferdinand: *Pettau, Steiermarks älteste Stadt und ihre Umgebung*. Graz: A. Leykam's Erben, 1858.
- Ravnikar, Tone: *V primežu medplemiških prerivanj*. Ljubljana: Pedagoški inštitut, 2010.
- Ravnikar, Tone: *Zgodovina Šoštanja I. Šoštanj*: Krajevna skupnost Šoštanj, 2011.
- Reichert, Frank: *Zur Geschichte der Feststellung und Kennzeichnung von Eigentums- und Herrschaftsgrenzen in Sachsen*. Dresden: Technische Universität Dresden, 1999.
- Röser, A. J. in C.: *Verzeichniss der Münz- und Medailensammlung des verlebten Kaufmanns Joh. Mich. Röser*. Würzburg: F. E. Thein, 1865.
- Schneider, Henner: Von Grenzen und Grenzsteinen. *Schnellertsbericht*, 1978, str. 6–13.
- Seher, Anton: *Zgodovina premogovnika Velenje*, 2. knjiga. Velenje: Premogovnik, 1998.
- Slovenija na vojaškem zemljevidu 1763–1787*. 5. zvezek: Opisi (ur. Vincenc Rajšp). Ljubljana: ZRC SAZU in Arhiv RS, 1999.
- Snoj, Marko: *Etimološki slovar slovenskih zemljepisnih imen*. Ljubljana: Modrijan, Založba ZRC, 2009.
- Šaleški gradovi viteza Gadolle* (ur. Tone Ravnikar). Velenje: Knjižnica: Ustanova Velenjska knjižna fundacija, 2015.
- Urankar, Pavle: *Zgodovina trga Motnika in okraja*. Ljubljana: samozaložba, 1940.
- Velički, Anja: *Privilegijske listine trgov na slovenskem Štajerskem: primerjava privilegijskih listin trgov Rogatec, Središče ob Dravi in Šoštanj*. Maribor, 2018 (tipkopis magistrskega dela).
- Videc, Stanislava: *Pohod po nekdanjih trških mejah Laškega*. Laško: Planinska zveza Slovenije, 2011.
- Vilfan, Sergij: Očrt slovenskega pravnega narodopisja. V: Ložar, Rajko: *Narodopisje Slovencev*. Ljubljana: Klas, 1944, str. 217–262.
- Vošnjak, Josip: *Spomini*. Ljubljana: Slovenska matica, 1982.
- Vrhovec, Ivan: *Zgodovina Novega mesta*. Ljubljana: Slovenska matica, 1891.
- Zwitter, Fran: Ob šeststoletnici Novega mesta. *Novo mesto 1365–1965, prispevki za zgodovino mesta* (ur. Janko Jarc et al.). Maribor: Obzorja; Novo mesto: Dolenjska založba, 1969, str. 5–11.
- Žontar, Jože: Nastanek in razvoj upravnih okrajev na Slovenskem do leta 1849. *Zgodovinski časopis* 34, 1980, št. 1–2, str. 119–155.
- Biseri naše kulturne krajine / Juwelen unserer Kulturlandschaft*:
http://www.kleindenkmaler.at/detail/rotes_kreuz
http://www.kleindenkmaler.at/detail/schwarzfurter_kreuz
http://www.kleindenkmaler.at/detail/burgfriedstein_klagenfurt
- e-prostorske baze*:
<https://geodaten.graz.at/Stadtkarte/synserver.js?sessionid=21E57715EDFD057826BFA3BBA464F585>
<https://www.geoprostor.net/piso/ewmap.asp?obcina=SOSTANJ>
<https://www.wien.gv.at/actaproweb2/benutzung/image.xhtml?id=smvkDRtTeA12OjqKnOmSG+M0+8OkdD4Jp25sfgC2ACs1>
<https://maps.arcnum.com/en/map/cadastral/?layers=3%2C4&bbox=1672742.7482598464%2C5841815.341937385%2C1673879.1518913049%2C5842249.480371472>
<https://maps.arcnum.com/en/map/firstsurvey-inner-austria/?bbox=1675007.5332335494%2C5843045.731794955%2C1677280.3404964665%2C5843914.008663133&map-list=1&layers=138>
- Graz Wiki Baugeschichte*:
https://www.grazwiki.at/images/1/1b/Zeillergasse_75%2C_Burgfriedstein_1673.JPG
- Laukhard, Peter: Der Bezirk Gries und seine Richtstätten*:
<http://stadtteilarbeit-denggenhof.at/der-bezirk-gries-und-seine-richtstaetten/>
- Medobčinski muzej Kamnik*:
<https://www.muzej-kamnik-on.net/mejnik-kamniškega-mestnega-ozemlja-18-stoletje/>
- NumisBids (numizmatične dražbe)*:
<https://www.numisbids.com/n.php?p=lot&sid=3495&lot=1775>
- Obersteiner, Gernot P.: Das Burgfriedkreuz in Wildon*:
<https://archaeoregion.at/das-burgfriedkreuz-in-wildon/>
- Planinska zveza Slovenije – planinske obhodnice*:
<https://obhodnice.pzs.si/index.php?pid=62>
- Privilegijska knjiga mesta Ljubljana*:
<https://www.zal-lj.si/wp-content/blogs.dir/4271/files/privilegijska-knjiga/075.jpg>

SPLETNE STRANI

- Behsel, Anton: Beschreibung des Burgfriedens der Stadt Wien 1698*. 1825:
<https://www.wien.gv.at/actaproweb2/benutzung/image.xhtml?id=hga9DzP0l4Dcc5QcI5X9TeM0+8OkdD4Jp25sfgC2ACs1>, 19. 4. 2021.

Wien Geschichte Wiki:

<https://www.geschichtewiki.wien.gv.at/Burgfried>
<https://www.geschichtewiki.wien.gv.at/Burgfriedsdiplom>

Wikimedia:

https://commons.m.wikimedia.org/wiki/File:Klagenfurt_Viktring_Opferholz_Grenzstein_BV_1763_07082007_01.jpg
https://commons.m.wikimedia.org/wiki/File:Poertschach_Gaisrueckenstrasse_19_Grenzstein_Burgfried_Moosburg_20032016_1022.jpg
https://commons.wikimedia.org/wiki/Category:Burgfriedsäule_Rakollach#/media/File:Voelkermarkt_Rakollach_Burgfriedsauele_24082012_011.jpg
https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Perg_Burgfriedstein_Poschachersiedlung.jpg
https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Perg_Burgfriedstein_Steinbruch.jpg
https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/7/78/Josephinische_Landaufnahme_Belso_Ausztria.jpg

Wikipedijska:

<https://de.wikipedia.org/wiki/Viktring>
<https://sl.wikipedia.org/wiki/Partizana>
<https://de.wikipedia.org/wiki/Burgfriedens%C3%A4ule>
https://de.wikipedia.org/wiki/Datei:Landgerichte_Burgfriede_Steiermark_18_Jhdt.jpg

Wohlfahrt, Walter: St. Veiter Burgfried Marksteine (Merksteine):

<https://altstveit.wordpress.com/2013/06/21/st-veiter-burgfried-marksteine-merksteine/>

S U M M A R Y

Through the hole at the axle with a banner and a partisan. Spatial and ritual characteristics of Burgfried processions in the market town of Šoštanj

Drawing on the descriptions from three different periods (the land register of 1575, the parish chronicle of 1872, Josip Vošnjak's memoirs of 1905), the article analyses the route and the ritual content of the procession along the borders of the Šoštanj's *Burgfried* (that is, the area under the jurisdiction of the market town). Starting from the market town, the ceremonial procession was held every seven years

on 1 May. It was performed by youth and market townsmen carrying the market town's insignias (the banner featuring the elements of the market town's coat of arms and the halberd-partisan), accompanied by the market town's representatives (the judge, the syndic, councillors) and the loud sound of drums and flutes. The participants headed in the "right" direction (westwards, circling the boundary clockwise). The procession was perhaps associated with the symbolic collective rebirth of the market townsmen, given the tradition of crawling through the hole at the axle of a water wheel in the Marovški Kovač smithy on reaching the northernmost point of the boundary. The participants crossed the river Paka on poles. They knocked against five boundary stones and renewed the letters inscribed in them. After the procession, the market townsmen admitted the youth into their midst by raising them three times on the key boundary stone (the first and the last boundary stone passed by the procession) and ended the ritual with a feast under a hayrack.

Three levels of the increasingly precise boundary demarcation can be identified: 1. the natural delimitation of the market-town area by two streams (the Toplica and the Velunja) and the Lokovica hill ridge; 2. the land register defined the boundary in greater detail by listing the then existing spatial elements (micro-toponyms that were either natural (a small lake, a small hill, an oak marked with three crosses) or constructed (mills, homesteads, crosses, the mine); 3. finally, the boundary was further demarcated with the use of special markers—boundary stones.

The analysis of *Burgfried* processions held in other settlements reveals a diverse array of ritual practices and events that constituted them: for example, major towns displayed a more complex composition of the procession (participants on horseback; military accompaniment; ceremonial carrying of the judge's sword, etc.); at key points, specially minted memorial coins were thrown among the participants; various acts were performed for the youth to remember the course of the boundary line (pulling their hair and ears, slapping their faces, biting into nails and then hammering them into boundary markers, fighting for coins, placing children on boundary stones); in the absence of boundary disputes, the neighbours would hold ritual meetings, otherwise their relations could also escalate into an open conflict; removing fences erected on the wrong side of the boundary, and so on.

The analysis of the scope of *Burgfrieds* for selected settlements yields a referential size scale (for example, whereas the *Burgfried* of the market town of Šoštanj was not much smaller than the *Burgfried* of Ljubljana, it was disproportionately larger than those of towns Radovljica and Višnja Gora). Finally, the article also presents an overview and illustration of the demarcations of other *Burgfrieds* within the jurisdiction of the provincial court of Šoštanj.

ISSN 0023-4923 (tiskana izdaja)
ISSN 2670-6865 (spletna izdaja)